

VÝROČIA A JUBILEÁ

MONS. FRANTIŠEK J. FUGA
(9. JÚN 1923 – 9. NOVEMBER 1987)

GENOVÉVA GRÁCOVÁ

Venované 90. výročiu narodenia Mons. Františka J. Fuga

Medzi významných rodákov zo Zemplína, ktorí dlhé roky pôsobili v zahraničí, patrí Mons. František J. Fuga. Celý svoj život zasvätil pastoračnej a národnej práci a jeho meno je spojené i s činnosťou Zahraničnej Matice slovenskej. František J. Fuga sa narodil 9. júna 1923 vo Vinnom (okr. Michalovce) v početnej maloroľníckej rodine. Ludovú školu navštevoval od roku 1929 v rodisku, 2. mája 1944 zmaturoval na reálnom gymnáziu v Michalovciach. V rokoch 1944 – 1945 študoval na Bohosloveckej fakulte v Bratislave, po skončení I. ročníka pokračoval v štúdiu v košickom seminári. Tu sa dlho nezdržal, lebo už v októbri 1945 ho poslali na filozofické a teologické štúdiá do Ríma. 4. marca 1950 ho vysvätil za kňaza kardinál Traglio. V júni 1952 ukončil štúdiá na Lateránskej univerzite v Ríme, v tom istom roku v októbri bol preložený do diecézy Belluno (Severné Taliansko) ako kaplán v Sedici. Po jeden a pol roku ho preložili do Padovy. V októbri 1953 sa vrátil do Ríma, kde s pomocou Michala Lacka SJ a s povolením najvyšších cirkevných úradov si osvojil byzantský obrad a rozhodol sa pre misionársku činnosť pre dobro slovenských gréckokatolíkov. V roku 1954 odišiel do Kanady. Najprv bol v Toronte (marec 1954) a od 25. apríla 1954 bol duchovným farnosťou v Hamiltone, Ont. Tu združil slovenských gréckokatolíkov. Zorganizoval slovenskú gréckokatolícku osadu Uspenia P. Márie, postavil pútnickú svätyňu P. Márie Klokočovskej (vysvätená bola roku 1963) a vybudoval aktívne stredisko náboženského, kultúrneho a národného života.

Od svojho príchodu do Kanady patrila F. Fuga k popredným propagátorom slovenskej kultúry, najmä svojimi článkami v časopisoch a prejavmi v rozhlase. Podľa F. Vnuka (Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. In *Literárny almanach Slováka v Amerike*, 1967, s. 145): „Napísal asi 250 náboženských úvah, príležitostných článkov a meditácií do slovenských časopisov (*Kanadský Slováčok*, *Mária*, *Jednota*, *Slovák v Amerike*) a predniesol asi 100 prejavov v rámci slovenského vysielania kanadských rádiových staníc.“ Cenné služby slovenskej kul-

túre preukazoval najmä svojou vydavateľskou činnosťou – v Hamiltone zriadil **Slovenské vydavateľstvo**. Jeho zásluhou vznikol mesačník slovenských gréckokatolíkov v Kanade a v Amerike **Mária**. Začal vychádzať v marci 1955. Prvým vydavateľom a redaktorom bol rev. Andrej Krafčík, Windsor, Ont. Od III. ročníka (1957) do VIII. ročníka (apríl 1962) časopis vydával a redigoval František Fuga. Od mája 1962 do konca roku 1965 vydavateľom a redaktorom bol rev. Michal Rusnák v Toronte, Ont. Od roku 1966 – 1968 bol F. Fuga znova jeho vydavateľom a redaktorom. Z ďalšej jeho vydavateľskej činnosti spomeniem **Gréckokatolícky kalendár** (nástený kalendár s rôznymi poučeniami a ilustráciami zo slovensko-kanadského života). Prvý raz vyšiel na rok 1959, pravidelne vychádzal až do roku 1969. Vydával i letáky s náboženským obsahom **Smer**, prvé číslo vyšlo roku 1963. Vydal aj sériu pohľadníc s cyrilo-metodskými námetmi a ľudovými motívmi. V jeho vydavateľstve vyšli obrazy sv. Cyrila a Metoda, Andreja Hlinku, Milana Rastislava Štefánika, Jozefa Tisu... Z knižných vydaní je potrebné spomenúť tri zväzky diela **Slovenská otcina** (*The Slovak Fatherland*), ktoré zredigoval Ján Eliáš. Prvý zväzok, prvé vydanie vyšlo roku 1961, 2. prepracované vydanie roku 1969, II. zväzok vyšiel roku 1963 a III. zväzok roku 1967. Na dielach spolupracovali mnohí zahraniční Slováci. Sú v nich články s témami zo zemepisu, dejepisu, národopisu Slovenska, spomienky i životopisy...

František Fuga pripravil a vydal aj druhé vydanie modlitebnej (misijnej) knižky pre gréckokatolíkov, ktorú zostavili redemptoristi **Spas dušu svoju** (1959). Prvé vydanie vyšlo na Slovensku. Ako napísal Štefan Patrik Kováč v *Slovenských národných novinách*, 1992, č. 46, s. 13: „*Jeho nakladateľská a vydavateľská činnosť v Hamiltone bola obdivuhodná a takmer až neuveriteľná. Čo v iných tlačiarňach robila celá skupina ľudí, to on robil sám – a ako on vrazil – za „štúrovskú odmenu“, t. j. zadarmo. Mnohokrát na knihy finančne prispieval (napr. jeho nákladom vyšli Murínove spomienky na J. Tisu). Sám pripravoval, sádzal, tlačil, korigoval slovenské slovo v knihách, brožúrach, na pohľadniciach a rôznych príležitostných tlačiach. Napokon ich aj sám expedoval.*“ Z kníh, ktoré vyšli v jeho vydavateľstve, spomenieme ešte preklad P. Prídavku *Štvoro kníh o nasledovaní Krista*, 1963 (autor Kempenský Tomáš Hemerken); knihu Ernesta Žatku **Po stopách sv. Františka z Assisi**; anglickú príručku dokonalého kresťanského života od Augustína Wallesteina, OFM **Quide to Perfect Christian Living** a R. Kalenčíkovu prácu **Politické spojenie Hlinka – Rázus** (1965).

František Fuga 23. novembra 1973 dostal titul Msgr., 19. novembra 1974 bol vymenovaný za dekana slovenských gréckokatolíckych farností v Kanade, 14. septembra 1975 získal titul Mitred – Archpriest a 24. marca 1981 titul generálny vikár gréckokatolíckeho biskupstva v Kanade. Pri príležitosti monsiñorskej inšta-

lácie ho Teodorik Zúbek OFM prirovnal ku kanonikovi Jurajovi Palkovičovi: „Palkovič sám nenapísal veľké literárne diela. Bol však jedným z najštedrejších podporovateľov slovenskej spisby. Vydal vlastným nákladom veľké historické eposy Jána Hollého, päťjazyčný Slovník Antona Bernoláka a vlastný preklad celého Svätého písma do bernolákovskej slovenčiny. Tým si získal nehnúce zásluhy o slovenskú spisbu a jeho meno je spomenuté v každej príručke dejín slovenskej literatúry... Kultúrna a literárna práca Msgr. Fugu je tým vzácnejšia a obdivuhodnejšia, že náš oslávenec je kňazom východného obradu a dosiaľ len vo výnimočných a zriedkavých prípadoch sa kňazi východného obradu zapojili do slovenského kultúrneho života“ (Hamilton, 26. máj 1974).

Ako som v úvode spomenula, meno Františka Fugu je úzko spojené s činnosťou Zahraničnej Matice slovenskej. A aké boli jej začiatky v exile? Bývalý správca MS Jozef Cíger Hronský, ktorý žil v Argentíne (Luján), sa v exile snažil spojiť kultúrne sily. Obrátil sa na slovenské organizácie, spolky, redakcie a bývalých maticiarov a spolu so Stanislavom Mečiarom pripravovali založenie Zahraničnej Matice slovenskej (ZMS). S pomocou opáta T. Kojiša a rev. J. Lacha v USA, F. Fugu v Kanade táto snaha bola realizovaná 30. augusta 1959 pod záštitou Slovenského kultúrneho spolku. Na jeho slávnostnom zasadnutí v Buenos Aires, na ktorom sa zúčastnil opát T. Kojiš z Clevelandu, prečítali ohlas zakladateľov ZMS – J. C. Hronského a S. Mečiara. V ňom zdôrazňujú: „... musíme si byť vedomí, že preberáme na seba veľkú zodpovednosť. Zodpovednosť pred minulosťou národa, teda i pred minulosťou Matice, Moysesa a Kuzmányho, zodpovednosť pred prítomnosťou slovenského osudu a nadovšetko zodpovednosť pred tou časťou národa, ktorá doma nemôže sa priznávať ani vlastnej matke, ani svojim dejinám... Každý si musí uvedomiť, kto sa priblíži k úlohám Zahraničnej Matice slovenskej, že svoje povinnosti k slovenskému kultúrnemu životu môže a má plniť vždy a na každom mieste, že chceme rešpektovať každé hnutie slovenské, každé združenie, spoločenie našich rodákov, že v Stanovách Zahraničnej Matice slovenskej výrazne je uvedené – ako povinnosť – posilňovať kultúrnu činnosť v slovenských spolkoch a netrieštiť ju, ba zjednocovať, lebo ide o celok kultúrneho života a ten si nechce a nemôže iba pre seba vyhradzovať rodivšia sa Zahraničná Matica slovenská... Vedomí sme si toho, že Zahraničnú Maticu slovenskú čakajú ťažkosti, vieme, že sme roztratení, poznáme boj o každodenný chlieb, istí sme si, že potrebujeme mnoho trpezlivosti; ani lahostajnosť nás neprekvapí, lebo veríme v široké porozumenie našich kultúrnych pracovníkov i porozumenie povedomých Slovákov, že Zahraničnú Maticu slovenskú budú pokladať za vec slovenskej cti.“

Ciele zakladateľov ZMS v Argentíne boli ďalekosiahle, chcela vybudovať tlačiareň, rozšíriť vydateľskú činnosť. Keď nečakane zomrel J. C. Hronský

(13. 7. 1960), zodpovednosť za ZMS prešla na Stanislava Mečiara. Po jeho smrti roku 1971 sa činnosť ZMS oživila až 12. marca 1974, keď jej vedenie prevzal Mons. F. Fuga. Viedol ju do roku 1987, keď po jeho smrti prevzal funkciu predsedu Rudolf Šandorfí (Kanada). V rokoch 1963 – 1985 vydala ZMS 9 titulov z pera Stanislava Mečiara, J. C. Hronského, Š. Polakoviča, E. Vesnina, J. E. Bora, L. Jan-koviča, R. Dilonga, M. Šprinca... V kalendári Kanadskej slovenskej ligy roky 1983 – 1984 Mons. František J. Fuga má uverejnený článok **Strieborné jubileum Zahraničnej Matice slovenskej** (1959 – 1984), kde zdôrazňuje, že „*Matica slovenská, ktorá bola založená 4. augusta 1863 a ktorá slávila svoje 120. výročie v r. 1983, žije za hranicami milovanej a porobenej otčiny...*“ (s. 102). Zdôrazňuje, že 30. august 1959, keď vznikla Zahraničná Matica slovenská, zostane významným dňom v dejinách. „*V priebehu 120 rokov života Matice slovenskej (r. 1983) sa stretávame s mnohými sebe podobnými udalosťami. Prozretelnosť Božia nikdy neopustila slovenských rodolubov v ich ťažkých národných zápasoch. Ako potvrdenie mojich riadkov nech slúži skutočný historický fakt. Ako z histórie vieme, maďarská vláda nariadila zatvoriť MS v r. 1875. To však nepriateľom nestačilo. V nasledujúcom roku, 12. novembra 1876 neludský maďarský ministerský predseda Kálmán Tisza v maďarskom parlamente vyhlásil: – Slovenského národa niet! – Po tých otriasajúcich udalostiach mladý slovenský katolícky kňaz Štefan Furdek zakladá slovenskú organizáciu v Spojených štátoch a vyhlasuje: – Každého, koho slovenská mať pod srdcom nosila, svätou povinnosťou je stať sa členom Matice slovenskej*“ (s. 103). V článku zároveň stanovuje cieľ ZMS: – „*budiť, oživovať, kriesiť národné povedomie. Nijaké slovenské dni, festivaly, tance ani programy bez slovenskej náplne slovenskému národu nepomôžu*“ (s. 105). Zdôrazňuje tiež, že ZMS je za slovenský štát, ešte v rokoch 1983 – 1984 ZMS presadzovala písanie názvu bývalého Československa s pomlčkou (Česko-Slovensko), sám F. Fuga navrhoval a ZMS propagovala zástavu Slovenska: bielo-modro-červená trikolóra so slovenským znakom. Bol presvedčený, že táto zástava raz bude vyhlásená za slovenskú, keď budeme mať vlastný parlament a tým nás budú odlišovať od Slovincov a Rusov.

Na záver článku uviedol, že práve v rokoch 1983 – 1984 bola ZMS v Ottawe štátom uznaná ako slovensko-kanadská organizácia. Tým získala právo existovať aj po odchode vtedajšieho vedenia, právo dediť, ak niekto zo slovenských rodolubov zanechá hnutelný alebo nehnuteľný majetok.

F. J. Fuga bol čiteľom Tisovej pamiatky, na fare v Hamiltone nechýbali jeho obrazy, obrazy A. Hlinku, Milana R. Štefánika, M. Rázusa... Bol to prejav ekumenizmu, ktorý bol i v činnosti ZMS prirodzeným a úprimným javom. Činnosť ZMS bola vecou jeho srdca a matičná tradícia národného ekumenizmu bola té-

mu jeho každodenného života. Bol aktívne zapojený do krajského spolkového života, významná bola jeho spolupráca s Kanadskou slovenskou ligou. V *Slovenských národných novinách*, č. 23/1994, s. 9 v článku *Odkaz Msgr. Francisa J. Fugu* (pripravila B. Petriščáková) je uvedený: „*Keď si 13. októbra 1987 slovenský národ uctil pamiatku 100. výročia narodenia Dr. Jozefa Tisu, ostal tento deň pre Slovákov žijúcich v Kanade obzvlášť pamätným. Jeden z veľkých obdivovateľov Dr. Jozefa Tisu Msgr. Fuga si vybral práve tento deň, aby uskutočnil svoj veľký šlachetný čin. Daroval 48-akrovú farmu s tým úmyslom, aby Kanadská slovenská liga mohla úspešne rozvíjať svoj program. Chcel, aby po ňom ostala pamiatka, nie ako po osobe, ale ako po milovníkovi slovenského národa. Farma nesie názov Park Msgr. Fugu.*“

Mons. František Fuga zomrel 9. novembra 1987 v Hamiltone, tam je aj pochovaný. Pri príležitosti jeho nedožitých sedemdesiatych narodenín (9. júna 1993) o rok neskôr pripravil Dom MS v Michalovciach v spolupráci s Ústavom zahraničných Slovákov Matice slovenskej stretnutie s jeho rodinou, priateľmi a obdivovateľmi (17. – 18. júna 1994). Časť osláv mala charakter vedeckého seminára o živote a diele F. Fugu. V jeho rodisku vo Vinnom mu 17. júna odhalili pamätnú tabuľu. Dňa 20. 9. 1997 vo Vinnom otvorili i Pamätnú izbu F. Fugu, zúčastnili sa na nej predstavitelia Zahraničnej Matice slovenskej v Kanade, reprezentovanej správcom Františkom Onuškom a prvým podpredsedom Ondrejom Krnáčom. Pamätná izba bola zriadená v miestnej základnej škole. Jozef Markuš v príhovore okrem iného pripomenul zásluhu F. Fugu, ktorý na základe znaleckých posudkov vypracoval návrh slovenskej zástavy. Tento návrh bol s malou heraldickou úpravou aj prijatý, keď sa rodili štátne symboly samostatného Slovenska.

Literatúra

JANČÁRIK, S. *Slovenská Argentína*. Martin : Vydavateľstvo MS, 1996.

Kalendár Kanadskej slovenskej ligy 1983/1984.

Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko. (Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5. – 6. júna 1995). Dom zahraničných Slovákov, 1996. 319 s.

Slovak Studies VII. Bibliographica, Slovak Institute Cleveland – Rome, 1967. 365 s.

Dokumenty Nár. biogr. ústavu SNK č. 700/99, 1600/97, 110/94, 181/93, 90/93, 605/99, 430/98, 400/99.

VNUK, F. Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. In *Literárny almanach Slováka v Amerike 1967*, s. 145.

MATICA – PEVNÁ POSTAŤ NAŠEJ SLOVENSKOSTI

KATARÍNA MELEGOVÁ-MELICHOVÁ

K 80. výročiu Matice slovenskej v Srbsku

V auguste 2012 uplynulo 80 rokov odvtedy, ako bola založená Matica slovenská v Srbsku (vtedajšej Juhoslávii). Nastala teda chvíľa v skratke si pripomenúť, za čo všetko môžeme dnes my Slováci v Srbsku vďačiť matičiarom, ktorí do základov našej slovenskosti vložili nedoceneniteľný prínos.

Po viacročných prípravách na valnom zhromaždení na SNS v Petrovci 14. a 15. augusta 1932 si Slováci vo Vojvodine založili Maticu slovenskú v Juhoslávii so sídlom v Petrovci. Jej prvým predsedom stal sa Dr. Janko Bulík, právnik z Kovačice. Cieľom založenia MSJ bolo „*zjednotiť všetkých milovníkov národa a života slovenského v Juhoslávii, aby spoločnými silami pracovala na pozdvihnutí slovenskej vzdelanosti a tým i na hmotnom dobrobyte slovenského národa v Juhoslávii*“.

Už roku 1933 knižnica, ktorú založila Matica, mala okolo 5 000 kníh (4 868), kým do roku 1948 ich mala takmer 11-tisíc, a tieto po jej zániku prešli do fondu vtedajšej Obcej knižnice, dnes Knižnice Štefana Homolu. Roku 1935 si Matica kúpila filmovací prístroj, ktorým nakrúcala filmy o našom národnom živote, Slovenských národných slávnostiach, zvykoch, ktoré sa potom premietali po slovenských osadách. Matica začala organizovať aj divadelné prehliadky a festivaly: roku 1937 prvá divadelná súťaž pre dospelých a roku 1938 aj pre deti. Hudobný odbor Matice sa staral o hudobný život. Obstarával hudobniny pre spevácke zbory: napr. roku 1946 matičná delegácia priniesla z Bratislavy noty až 1 000 slovenských ľudových piesní, ktoré dodala všetkým vtedajším speváckym zborom atď.

Začiatkom roku 1993 začala Matica vydávať prvý časopis pre literatúru a kultúru *Náš život*, ktorého pokračovateľom je dnešný časopis *Nový život* s tým istým zameraním. Matica založila aj časopis pre deti *Naše slniečko*, ktoré bolo premenované roku 1947 na *Našich pionierov* a dnes vychádza pod názvom *Zornička*. V rámci širokej darovacej akcie jej členov a priaznivcov Matica roku 1934 zbierala prostriedky a do svojich rúk prebrala takmer všetky účastiny kníhtlačiar-

ne v Petrovci a až do zrušenia Matice kníhtlačiareň pracovala ako Kníhtlačiareň Matice slovenskej.

Od svojho založenia sa Matica najviac zamestnávala školskými otázkami. Preto rok po svojom založení utvorila Školskú sekciu, ktorá sa roku 1936 pozmenila na osobitný Školský odbor Matice, ktorý vymohol zriadenie výučby v materčine na našich ľudových školách a celú vec potvrdil vtedajší celoštátny minister osvety. Prostredníctvom tohto odboru Matica organizovane preberala všetky školské otázky (zamestnávanie slovenských učiteľov, vymenovanie skončených učiteľov, vypracovanie návrhov učebných osnov, vybavovanie verifikácie našich učebníc štátnymi úradmi, pripravovala a tlačila učebnice našich autorov, zvolávala odborné porady pre učiteľov, organizovala žiacke putovné knižnice...). Školská komisia je dodnes jedna z najaktívnejších. Organizuje dnes už medzinárodné Stretnutie učiteľov, navrhuje našich osvetárov na uznania atď.

Činnosť MSJ od založenia bola dvakrát prerušená (roku 1941 a 1948).

V krkavčích časoch, v rokoch deväťdesiatych, Slováci v Juhoslávii potrebovali inštitúciu, ktorá by sa vzoprela nacionalistickým nátlakom, a tak vznikla idea obnoviť Maticu slovenskú v Juhoslávii. V Petrovci sa dňa 5. augusta 1990 uskutočnilo obnovovacie zhromaždenie MSJ a odvtedy až dodnes Matica pracuje nepretržite. Od prvej polovice roku 2010 Matica slovenská v Juhoslávii podľa nových stanov nesie meno Matica slovenská v Srbsku.

V súčasnosti je najmasovejším kultúrnym združením Slovákov v Srbsku (počíta zhruba 10 000 členov), ktoré usmerňuje národnostný život v prvom rade v oblasti kultúry, ale aj všade tam, kde sa Slováci na týchto priestoroch môžu prejavíť ako národnostný subjekt. Matičnú základňu v súčasnosti tvorí 30 miestnych odborov.

Sídlo MSS je od roku 2000 v Petrovci, v upravenej budove Domu MSS Ludovíta Mišíka. Budova bola kúpená z dobrovoľných príspevkov Slovákov a Neslovákov, za pomoci darcu Ludovíta Mišíka z Ružomberka a rekonštruovaná za finančnej podpory vlády Slovenskej republiky a domovského štátu.

MSS je hlavným organizátorom najmasovejšej kultúrno-národnostnej manifestácie vojvodinských Slovákov – Slovenských národných slávností, ktorých prvý ročník sa uskutočnil roku 1919. Po svojom obnovení Matica roku 1992 obnovila aj Slovenské národné slávnosti. K Matici sa ako spoluorganizátorka najprv pripojila lokálna samospráva v Petrovci a od roku 2005 aj Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny. Slávnosti od roku 2009 sú aj oficiálnym sviatkom Slovákov v Srbsku a tešia sa hojnej návšteve nielen návštevníkov zo Srbska, ale aj početných hostí z Európy a zo Zámoria. Slávnosti však nie sú iba kultúrnou manifestáciou, ale dávajú silný podnet aj na rozvoj turistiky. Za tento svoj aspekt

boli ocenené Novosadským medzinárodným veľtrhom turistiky dva roky po sebe – 2011 a 2012 – Zlatou medailou.

V 90. rokoch Matica slovenská zvädzala boj za zotrvanie Slovákov na vojvodinských priestoroch, pretože sa nebála čeliť nacionalistickým nátlakom v tých pohnutých vojnových časoch. Matica vtedy bola jediným oporným bodom, o ktorý sa Slováci mohli zachytiť. Vojnové 90. roky aj napriek úsiliu Matice však zanechali boľavé, trvalé následky. Veľký počet našich rodín sa vystaňoval, hľadajúc pokojné miesto pre prácu a život, či už v krajinách Európy, alebo v Zámorí. Tento proces vlastne trvá dodnes, lenže z iných, ekonomických príčin. Tak slovenská národnosť zostáva v Srbsku oklieštená a čoraz staršia, čo je príznačné aj pre Srbsko ako štát.

Ale aj napriek tomu vďaka Matici a jej obetavým členom sa dnes stretávame na Slávnostiach, ale aj na Matičnom turnaji v malom futbale o putovný pohár veľvyslancu Slovenskej republiky od roku 1997, od uvedeného roka aj MO MS Petrovec organizuje náš jediný festival mladých interpretov vážnej hudby Jarné nôty, matičným podujatím sú aj Predslávnostové dni v Kulpíne, ktoré tamojší MO MS organizuje od roku 1998, MO MS Petrovec roku 2000 založil ako osobitnú manifestáciu Cyrilo-metodský večierok, takým je aj Stretnutie študujúcej mládeže, ktoré sa zrodilo v Báčskej Palanke z iniciatívy tamojších matičiarov roku 2001, v Kovačici matičiari organizujú detskú svadbu od roku 2007, v Aradáči roku 2008 Festival zvykov a obyčají založili a jeho usporiadateľmi sú matičiari, v Starej Pazove odznieva festival Rozospievaný Sriem, vďaka matičiarom aj Padina spieva... Sú to iba manifestácie, ktoré sa stali tradičné, ale za matičiarimi je aj rad bežných večierok, koncertov, výstav, vydavateľských podujatí, promócií kníh, ktoré sa natrvalo zapisujú do kultúrnej histórie Slovákov v Srbsku.

Matica slovenská v Srbsku dnes spolupracuje s Maticou srbskou, s Demokratickým zväzom Slovákov a Čechov v Rumunsku, Maticou slovenskou v Chorvátsku, Celoštátnou slovenskou samosprávou v Maďarsku a Radou slovenskej národnostnej menšiny pre Vukovarsko-sriemsku župu v Osijeku, ale aj všetkými domácimi spolkami, združeniami a asociáciami, ktoré sa činia na zachovaní a zveľadení našej slovenskosti.

Roku 2010 sme sa zúčastnili na akcii zápisu Slovákov do osobitných voličských zoznamov pre voľby do Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny. Aj naším pričinením sa veľké percento Slovákov v Srbsku zapísalo do osobitných voličských zoznamov a zúčastnilo sa na samotných voľbách na celoštátnej úrovni.

Matica sa aj po obnovení venovala otázkam slovenského školstva u nás, vysielala deti do letných táborov v Slovenskej republike, prostredníctvom grantov

zabezpečovala literatúru a učebné pomôcky pre naše školy, angažovala sa okolo vybavovania štipendií pre našich študentov, odmeňuje zaslúžilých učiteľov, angažuje sa na vzbudení záujmu rodičov o výučbu slovenčiny... Matičiarom nie je jedno, či si my Slováci zapisujeme deti do srbských, alebo slovenských škôl, či ich od mala pripútavame k našej literatúre, hudbe, tradícii, či do nich vstępujeme národnú sebaúctu, aby sa nehanbili kdekoľvek a pred kýmkoľvek prehovoriť našou materčinou. Každý z nás v tom musí slúžiť ako vzor. Môžeme, ale nesmieme klásť na dušu iným vstèpovanie našich hodnôt do našich detí, a pritom sami vo svojej rodine nehovoriť po slovensky, vlastné deti prenechať asimilácii. Lebo prvoradá zodpovednosť za formovanie vedomia dieťaťa nesie rodina. A na našich učiteľoch je v školách v tom pokračovať a rozvíjať to. Taký prístup je neodkladný a jedine ruka v ruke s inými našimi inštitúciami sa nám podarí urobiť pokrok v tomto smere, k čomu Matica stále nabáda.

Osobitnou staťou v práci Matice je od jej založenia vydavateľská činnosť. Matičiarci vydali pozoruhodný počet kníh: od tých, ktoré zohľadnili jej obnovenie, ale aj sokolské hnutie, Slávnosti, či už tie medzi dvoma vojnami, alebo aj tie povojnové, ale aj knihy venované divadelníctvu, filatelii, antológii rurálnej prózy a poézie, Atlas našej ľudovej kultúry, knihy venované nášmu prvému predsedovi Dr. Jankovi Bulíkovi, vzácny dokument o spolupráci a spolužití Srbov a Slovákov, ako aj monografie o Slovákoch v Hložanoch, Lugu, Višnjičeve, Binguľi, Šíde, Padine, Bielom Blate, maliarovi Ivanovi Križanovi, knihy humoresiek a mnohé ďalšie. Okrem toho miestne odbory vydávajú o svojej práci občasníky – MO MS Kulpín, Petrovec, Selenča...

Matica slovenská v Srbsku má vo svojej práci stálu finančnú podporu a pochopenie od svojho obnovenia v lokálnej samospráve v Petrovci. Pri svojich podujatiach a projektoch má výdatnú pomoc Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí v Bratislave prostredníctvom grantového systému. Prostriedky získavame aj na súbehoch na úrovni Autonómnej pokrajiny Vojvodiny a v Ministerstve kultúry a informovania Republiky Srbsko.

Matičná činnosť v našich prostrediach je jeden z kultúrnych znakov našej identity a na ich zachovaní by malo záležať nielen matičiarom, ale aj tým, ktorí sú poverení štátom starať sa a zabezpečiť podmienky pre prácu všetkým slovenským subjektom, ktoré pôsobia na zachovaní a rozvíjaní našich národnostných hodnôt. Preto sa Matica toho neprestáva dožadovať a bude tak robiť dovtedy, kým sa tak nestane.

Matica apeluje, aby sme si všetci uvedomili zodpovednosť za oné bohatstvo, ktorým nás tak bohato obdarili naši predkovia a o ktoré nemáme právo ukrátiť našich potomkov. Máme možnosť nedozerneho poľa pôsobenia. Preto každá pra-

covitá ruka je na poli národnom vítaná. Aj tá naša matičná, ktorú tak ochotne ponúkame a k práci obetavo prikladáme.

Asimilácia je najboľavejším slovom pre všetky národnosti. Nemôžeme sa jej ani my Slováci v Srbsku ubrániť, ale môžeme veľa urobiť, aby sme ju spomalili. Na tom máme pracovať všetci. Spoločne. Inak by sa nám mohlo stať, že budeme o to orodovať, keď už bude prineskoro. Preto Matica slovenská v Srbsku obetavo

Každoročne v programe SNS účinkuje zo 2 000 účinkujúcich v bezmála 40 podujatiach. Okrem kultúrno-umeleckých, literárnych, výstavných, športových manifestácií tradične odznejú aj galakonzerty domácich dospelých a detských folklórnych súborov, ako aj hostí zo zahraničia. Na fotografii sú účastníci detského gala koncertu zo Starej Pazovy, na ktorom sa podieľalo viac ako 280 malých folkloristov. Táto mladá je zárukou slovenského zajtrajška vojvodinských Slovákov

robí na poli slovenskosti a za matičiarimi od toho dávneho roku 1932 dodnes evidujeme úctyhodný „kopec“ práve takej roboty.

K MATIČNEJ EKUMENICKEJ SPOLUPRÁCI

VIERA DENĎUROVÁ-TAPALAGOVÁ

80. výročie Matice slovenskej v Juhoslávii

Národy sveta sa odjakživa spolčovali na báze národnej a duchovnej identity ako tmelu ich životnej a životodarnej perspektívy. Dialo sa tak na všetkých kontinentoch, najmä v Európe, založenej na cenných tradíciách jednotlivých entít alebo sústav.

Platí to o pangermánskej, panrománskej sústave aj na Slovanov, ktorí od roku 1826 zveľaďujú svoju identitu i spoluprácu aj na báze matičného ekumenického hnutia. V dlhodobej tradícii sa matičné hnutie rozvinulo v 15. štátoch sveta (Maďarsko, Srbsko, Slovinsko, Chorvátsko, Česko, Slovensko, Poľsko, Nemecko, Ukrajina, Bulharsko, Argentína, USA, Kanada, Čierna Hora, Macedónsko) v prostredí 13 národov (Srbi, Česi, Lužickí Srbi, Poliaci, Slováci, Slezania, Slovinci, Chorváti, Ukrajinci, Čiernohorci, Bunjevci, Macedónci, Bulhari).

Odštartovali ho Srbi roku 1826. Fenomén matičného ekumenického hnutia vlastní na svete jedine Slovania. V novodobej matičnej ére, po rozpade režimov bol zvolaný 26. 3. – 28. 3. 2007 Maticou slovenskou v Martine (Slovensko) I. európsky kongres Matíc slovanských národov. Prijal svoje závery, ktoré ratifikovali všetci zúčastnení zástupcovia slovanských Matíc.

Ku vkladom vojvodinských Slovákov do svetového matičného hnutia

Napriek domácim úsiliam sa po roku 1875 zatvorenú Maticu slovenskú v Turčianskom Sv. Martine podarilo obnoviť až roku 1919. Slovenské matičné hnutie na prelome 19. a 20. stor. povzbudilo k aktivite Slovákov – imigrantov v USA. Už v septembri 1888 prišli Štefan Furdek (1855 – 1915) ako rímskokatolícky kňaz a Peter V. Rovnianek (1867 – 1933), bankár a podnikateľ, s myšlienkou založiť *Národný slovenský spolok* v USA, kde žili aj vojvodinskí Slováci. Vtedajší

vedúci činitelia slovenského života v Amerike, založeného najmä na konfesionalnej báze, vycítili potrebu zjednocovať sa prostredníctvom ekumenického hnutia, porozumenia, tolerancie a spolupráce, čomu – aj podľa nich – zodpovedala tradícia staršieho matičného hnutia. V roku 1893 spoločnými silami založili v americkom Chicagu Maticu slovenskú v Amerike v duchu hesla: „*Vzkriesená Matica pozdravuje Slovákov.*“ Spočiatku mala cca 1 200 členov, prvé valné zhromaždenie zvolala na 17. septembra 1894 do Chicaga (Ján Švehla), prijala stanovy, založila literárny, agitačný a starokrajový odbor. Zvolila si správcu, predsedom sa stal v rokoch 1894 – 1896 vojvodinský Slováč **Gustáv Maršall-Petrovský** (1862 – 1916), ktorého roku 1896 vystriedal rev. Štefan Furdek. Na báze matičnej myšlienky si Slováci v Amerike roku 1899 založili Národný výbor a Národný fond, predchodcov Slovenskej ligy v Amerike (1907 a n.) pretrvávajúcej doposiaľ, kde sa aktívne angažoval aj **G. M. Petrovský** a ďalší vojvodinskí Slováci.

Roku 1920 odišiel z Báčskeho Petrovca do Ameriky **Ján Dend'úr** (1898 – 1988), redaktor, vydavateľ, umelecký autor, pedagóg, publicista, matičiar, ktorý sa spolu s ďalšími Slováčmi rozhodol obnoviť matičné hnutie v USA a roku 1930 založil v Chicagu **Maticu slovenského školstva v Amerike** (jej členmi bolo viac vojvodinských Slováčkov) s cieľom vychovávať najmä deti slovenských imigrantov k slovenskej národnej a jazykovej kultúre v Amerike. Inšpiroval sa o. i. aj obnovenou Maticou slovenskou v Turčianskom Sv. Martine roku 1919, ktorú v tom čase navštívil, ale i slovanským matičným hnutím.

Po 2. svetovej vojne v rámci matičnej akcie *Mat' volá* sa v býv. Česko-Slovensku usadilo viac vojvodinských Slováčkov, ktorí (alebo ich rodiny) tu žijú doposiaľ. Je nesporné, že od roku 1919 sa viacerí vojvodinskí Slováci konštruktívne a plodne zapojili do matičného hnutia v bývalom Česko-Slovensku, od roku 1993 na Slovensku. Viacerí ako repatrianti po roku 1945 získali nové obydlia v Čechách, kde pôsobili matičné odbory už od roku 1948. V roku 1968 založila Matica slovenská Oddelenie pre zahraničných Slováčkov v Bratislave, kde od 70. rokov min. stor. až do svojho odchodu do dôchodku plodne pôsobil vedec, bádateľ, autor, publicista, inakšie ako jeden z prenasledovaných aj Informbyrom, **Ján Sirácky** (1929 – 1998, rodák z Báčskeho Petrovca). Pozitívne prispel k rozvoju Ústavu pre zahraničných Slováčkov MS, predchodcu Krajanského múzea MS (1992 a n.), autor viacerých monografií, štúdií z dejín a života slovenskej Vojvodiny a *Dolnej zeme*. Vynikol najmä monografiou *Dlhé hľadanie domova* MS, 1985 (2002), bol spoluautor monografie *Slováci v zahraničí I* (MS 1980). Po jeho boku spolupracoval v 70. rokoch min. stor. ďalší petrovský rodák **Ján Kantár** (1933 – 2005). Od roku 1992 v Ústave pre zahraničných Slováčkov pracoval aj historik a vedecký pracovník, matičiar, petrovský rodák **Samuel Jovankovič**,

(*1948) a do roku 1995 sa stal zamestnancom v KM MS. V rokoch 1992 – 1993 sa zapojil do služieb Matice slovenskej v Bratislave kulpínsky rodák, vedecký pracovník, pedagóg, autor a divadelný režisér **Michal Babiak** (*1961), riaditeľ Krajanského múzea MS, horlivý propagátor slovenského vojvodinského divadelného a literárneho umenia na Slovensku i v Srbsku. V rokoch 1995 – 2012 prevzala matičnú štafetu na pôde Matice slovenskej v Bratislave ďalšia petrovská rodáčka **Viera Dend'urová-Tapalagová** (*1950). Na základe zrušenia pracovísk KM MS v Bratislave (2012) vložila svoje iniciatívy do služieb Svetového združenia Slovákov v zahraničí v Bratislave a na Slovensku založila Klub mladých krajanov v Bratislave, pôsobila ako spoluzostavovateľka ročenky *Slováci v zahraničí* (1997 – 2011), je autorkou viacerých príspevkov o vojvodinskom matičnom hnutí v slovenských médiách a tlači, autorkou dokumentárneho filmu *Vojvodinská balada*, spoluautorkou dokumentárneho filmu *Náš slovenský svet* a i.

Roku 1995 založila Matica slovenská Slovenský informačný inštitút v Toronte – Kanade s cieľom pozdvihnúť slovenský život v Kanade a založiť sieť inštitútov pre propagáciu Slovenska a Slovákov v zahraničí. Pri jeho zrode stál aj vojvodinský rodák (Silbaš) **Ondrej Mihál'** (*1956), informatik, dizajnér, publicista, fotodokumentarista, autor viacerých publikácií a výstav o živote Slovákov v Kanade i Slovákov vo Vojvodine. T. č. je Inštitút pod jeho vedením pretransformovaný na Centrum kultúry dedičstva kanadských Slovákov, Kanadský slovenský inštitút. Je autorom viacerých titulov s vojvodinskou tematikou: *Slováci v Kanade svojimi očami* (2003), *Vojvodinskí Slováci v Kanade* (2004), preložil do angličtiny dielo G. M. Petrovského *Zpod závejev amerických* (2012) a i.

Vojvodinskí repatrianti Slováci (1945 – 1947) si založili Spolok Slovákov z Juhoslávie. Obnovený bol na valnom zhromaždení 16. marca 1991 v Bratislave. Spolok Slovákov z Juhoslávie na Slovensku, úzko spolupracujúci s Maticou slovenskou, najmä s jej bývalým Ústavom pre zahraničných Slovákov MS a Krajanským múzeom MS, výrazne prispel k propagácii o. i. obnoveného vojvodinského matičného hnutia (po r. 1992), duchovného a spoločenského života na Slovensku, najmä pod vedením prvého predsedu akademika Karola Šišku. Druhým predsedom sa stal Ondrej Tordaji, potom sa predsedovia striedali (Báčka, Banít a Sriem), od roku 1994 petrovská rodáčka Oľga Fejdiová, Kovačičan Martin Hriešik, pazovskí rodáci Karol Forgáč a Zdenko Folt'an, petrovský rodák Samuel Jovankovič. Prirodzene, za účinnej spolupráce a obetavosti všetkých členov spolku.

Po rozpade býv. Juhoslávie (1990) sa ocitli viacerí vojvodinskí Slováci v Chorvátsku, kde bola založená Matica slovenská – Zväz Slovákov v Chorvátsku (1992). Stali sa jej členmi, podporovateľmi, po vzore starého vojvodinského

matičného hnutia, ako aj dobrými radcami v rozvoji slovenského matičného hnutia v Chorvátsku.

Register matičných vkladov vojvodinských Slovákov do slovenského matičného hnutia vo svete je omnoho rozmanitejší a bohatší, ako nám dovoľuje zaznamenať priestor tohto príspevku. Ukazuje sa ako vhodné vo výskumnej a dokumentárnej práci Matice slovenskej v Srbsku bližšie zmapovať a „zaznamenať“ osoby, osobnosti a diela vojvodinských Slovákov do svetového slovenského matičného hnutia, čo by mohla byť aj výskumná a dokumentačná úloha Matice slovenskej v Srbsku v nasledujúcom období. (!)

Vojvodinskí Slováci, mnohí členovia Matice slovenskej v Srbsku, sa za uplynulé desaťročia angažovali na matičných podujatiach a aktivitách ako vedci, autori, umelci, publicisti, folkloristi a i. Svojou prítomnosťou vždy ozdobovali a ozdobujú fenomén matičnej slovensko-slovenskej spolupatričnosti, takej dôležitej pre výchovu súčasnej i nastávajúcej slovenskej generácie doma i vo svete.

Ku vkladom slovenského matičného hnutia do života slovenskej Vojvodiny

Intenzívnejšia snaha o pomoc, spoluprácu a kontakty Matice slovenskej (MS) aj s vojvodinským slovenským životom sa rozvinula už v 30. rokoch 20. storočia, keď sa prijíma zásada: „*Matica slovenská nemôže byť len Maticou Slovákov v Česko-Slovensku, musí byť Maticou celého slovenského národa, teda i našou za hranicami.*“ Známa je skutočnosť, že prvou odozvou na toto zvolanie bolo založenie Matice slovenského školstva v Amerike (1930) a založenie Matice slovenskej v Juhoslávii (1932). V rokoch 1919 – 1937 zaslala MS knihy slovenskému svetu v hodnote cca 1 mil. Kčs. Upriamila pozornosť na vysťahovaleckú Ameriku, Európu, býv. Juhosláviu (Vojvodina, Slavónia).

Po jej boku výrazne prispela v tomto smere Slovenská liga na Slovensku (1920 – 1948), zlúčená roku 1948 s MS, najmä po jej zjazde v júli 1932 za účasti 150 delegátov krajanského života vo svete. Pomoc a spolupráca sa rozširuje najmä od roku 1939, keď bola založená Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov v Bratislave. Neskôr zlúčená so Slovenskou ligou si o. i. stanovila cieľ: „*Študovať problémy týkajúce sa života Slovákov v cudzine, napomáhať a umožňovať styky zahraničných Slovákov so Slovenskom, starať sa o národné, kultúrne a hospodárske povznesenie Slovákov v cudzine.*“ Kľúčové informácie aj o slovenskom vojvodinskom živote uverejňoval mesačník *Náš národ* (1943 a n.).

MS spolu so Slovenskou ligou vynaložili viac úsilia pri náboroch a organizo-

vaní reemigrácie a repatriácie v rámci povojnovej matičnej akcie *Mat' volá* (1945 – 1947), dôsledkom ktorej sa v býv. Československu usadilo viac vojvodinských Slovákov, sčasti aj odchovaných na vojvodinskej matičnej ozvene (1932 – 1941). V povojnovom období prispela Slovenská liga na pomoc slovenským školám v býv. Juhoslávii učebnicami v hodnote cca 24-tisíc Kčs. V lete 1947 umiestnila na prázdninový pobyt 100 slovenských detí z býv. Juhoslávie. Zorganizovala verejné zbierky na pomoc slovenskému zahraničnému školstvu v duchu hesla **Za tú našu slovenčinu**. Po roku 1948 odovzdala svoje poslanie do kompetencie Zahraničného odboru Matice slovenskej ako súčasť matičného sekretariátu v Bratislave.

Štátne kompetencie prebrali štátne orgány, medzi inými aj polícia, štátna tajná bezpečnosť a diplomacia, čo, žiaľ, vynieslo aj niekoľko postihov na osude vojvodinských Slovákov v býv. Československu, mnohých ako stúpcov matičných národných, kultúrnych a spoločenských snáh (dopady Informbyra, UDBA a i.)

Takmer päťdesiatročné povojnové obdobie sa sústreďovalo nielen na vzájomné slovensko-vojvodinské kontakty, ale i budovanie zbierkového fondu, aby sa spolu so zbierkovým fondom slovenského zahraničia sústredil na Slovensku dokumentačný základ na prípravu stálej expozície *Slováci v zahraničí*, informácie o živote krajanov, potrebné na slovenské prezentačné účely.

Výraznejšie sa vzájomné slovensko-matičné vzťahy posilnili od r. 1968 založením Ústavu pre zahraničných Slovákov, MS – Oddelenie pre zahraničných Slovákov MS v Bratislave, čo zintenzívnilo partnerské vzťahy v užšej a plodnejšej spolupráci.

Z hlavných aktivít MS voči Slovákom vo Vojvodine v rokoch 1968 – 1990

1. Vedecká ročenka MS *Slováci v zahraničí* 1 – 19 (1971 – 1994). Odborné a vedecké príspevky na tému zo života slovenskej Vojvodiny pripravili najmä: Ján Štolc, Ján Sirácky, Čedomír Popov, Koloman Čehák, Ranko Končar, Alexandra Forisková, Viera Kantárová, Ondrej Karkuš, Michal Benka, Daniel Dudok, Marta Botíková, Pavol Javor, Milan Krajčovič.

2. Intenzívnejšie budovanie dokumentačnej zbierky Oddelenia pre zahraničných Slovákov MS (korešpondencia, kalendáre, periodiká, knihy, foto, audiomateriál a i.) pre expozíciu *Slováci vo svete* (1975).

3. Vedecká konferencia: *Vystahovalectvo a život krajanov vo svete*, Bratislava, 1980.

4. Účasť vojvodinských Slovákov na celosvetovom kurze Slovenčina Studia Accademica Slovaca (1980 a n.)
5. Výstava z diela insitného umelca Martina Jonáša (Kovačica) v Martine (1981).
6. Výmena folklórnych, divadelných súborov, choreografov, metodikov, učiteľov, lektorov, letné tábory pre deti, knihy a učebnice pre školy, kurzy učiteľov a pod.
7. Pravidelné zastúpenie slovenského vojvodinského folklóru na folklórnom festivale v Detve.
8. Vedecký seminár: *Zahraniční Slováci a národné kultúrne dedičstvo* (1983) k 120. výročiu založenia MS v Martine.
9. Aktívna účasť na prehliadke literárneho a divadelného umenia Scénická žatva v Martine (1983 a n.)
10. Stále expozícia: *Slováci vo svete* v MS v Bratislave, 1984 a n.
11. Československá spartakiáda v Prahe – výstava: *České a slovenské vysta-hovalectvo a krajské hnutie* (1985).
12. Prvá návšteva spolku L. Štúra v Mellburne (Austrália – Slováci z Vojvodiny) na Slovensku, FS Detva (1986).
13. Výraznejší vstup MS do spolupráce so Spolkom vojvodinských slovakistov (1986 a n.).
14. Vedecko-výskumná úloha MS: *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*, Bratislava, 1988, spolu s vydaním vedeckého zborníka (1990).
15. Populárne príspevky na tému slovenského vojvodinského života v magazíne MS *Slovensko* (s distribúciou pre Slovákov vo svete).
16. Poskytovanie štipendií na vysokoškolských štúdiách vojvodinských Slovákov na Slovensku (1968 – 1969 a n.).

V ústrety novým, slobodnejším pomerom

Nové spoločenské a politické pomery od rokov 1989 – 1990 uvoľnili viaceré dovtedajšie „putá“ vzájomnej kooperácie a koordinácie slovensko-slovenského matičného života. Výbor MS už v januári 1990 vo Vyhlásení Slovákom celého sveta potvrdil matičnú transformáciu, národnú a duchovnú obrodu a intenzívnejší vstup matičného hnutia do „priamych kontaktov so všetkými spolkami a združeniami v zahraničí a prizval ich k spolupráci na prípravu nového zákona o Matici, nových ústavov, nového programu“. Túto zmenu potvrdilo aj roku 1990 valné zhromaždenie MS v Martine, ako i novelu zákona o MS z roku 1973 (1991). De-

finitívne legislatívne zakotvenie týchto vzťahov potvrdil zákon NR SR č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej. Starostlivosť o slovenské zahraničie, posilňovanie vedomia slovenskej identity, vzťahu k Slovensku a, naopak, kodifikoval najmä pre činnosť už fungujúceho Krajanského múzea MS v Bratislave, vybudovaného na základoch staršieho Ústavu, Odboru pre zahraničných Slovákov MS. Súbežne začali po roku 1990 intenzívnejšie medzinárodne pôsobiť aj Slovenská národná knižnica MS, Pamätník národnej kultúry MS, ale i novozaložené domy, oblastné pracoviská, miestne odbory MS na Slovensku. Možno konštatovať, že intenzívnejšie styky MS so Slovákami vo Vojvodine akiste podnietili tamojšie národné, kultúrne, vedecké, duchovné a občianske zázemie k obnoveniu MSJ (1990). Po ich vzore bola založená Matica slovenská v Chorvátsku (1992), Oblastné pracovisko Matice slovenskej na Zakarpatsku (Ukrajina, 1992), čulejší styk s ďalšími slovanskými Maticami, spolkami, cirkvami, diplomaciou, ako i európskymi štruktúrami, najvýraznejšie s Maticou srbskou v Novom Sade.

Obnovenie MSJ a matičná transformácia odštartovali novú etapu vzájomnej pomoci a spolupráce, aj keď spočiatku poznačenej osudovými chvíľami slovenskej Vojvodiny po rokoch 1990 – 1991. Na oboch stranách ustúpila dovtedajšia štátna a stranícka regulácia spolupráce, štátny dirigizmus novým pomerom, otvorili sa nové cesty, dvere, hlavy, ruky novej ére národnej a duchovnej obrody v bývalých tzv. socialistických krajinách. Tejto zmene sa upísalo na pôde Slovenska i býv. Juhoslávie aj matičné hnutie. Do matičnej spolupráce vstúpila diplomacia, cirkev, štátne i neštátne organizácie, nezávislé korporácie, ktoré po dvoch desaťročiach už pôsobia samostatne a je len spoločne želateľné, aby sa tento trend i naďalej plodne vyvíjal.

Z hlavných aktivít KM MS voči Slovákom vo Vojvodine v spolupráci s MSJ v rokoch 1990 – 2012

1. Spolupráca pri organizovaní čitateľských táborov pre školskú mládež na Slovensku (účastníci aj z Vojvodiny, r. 1991 a n.).
2. Výstava z diela insitnej umelkyne Zuzany Chalupovej (Kovačica) na Slovensku (1991).
3. Spolupráca a pomoc MS a MSJ v pomoci vojvodinským Slovákom počas vojnových udalostí (1991 a n.).
4. Matičné svetové festivaly slovenskej mládeže na Slovensku (1992, 1995, 1998, 2001, 2004, 2007, 2010) – účasť vojvodinských súborov.

5. Dni zahraničných Slovákov (1994 – účasť vojvodinských súborov a delegácií).
6. Symbolický hrob prvého predsedu MSJ J. Bulíka na Národnom cintoríne v Martine.
7. Svetový rok Slovákov, vyhlásený MS v r. 1997 – 1998 na Slovensku i v slovenskom zahraničí:
 - pomoc MS pri výstavbe internátu Gymnázia J. Kollára v Báčskom Petrovci cca 22 mil. Sk.
 - pomoc pri rekonštrukcii Domu L. Mišíka v Báčskom Petrovci;
 - osobný automobil pre MSJ Škoda Felícia, ako dar MS, L. Mišíka, sponzorov, cca 256 900 Sk;
 - busta M. R. Štefánika pre MSJ, dar MS;
 - pamätná tabuľa MSJ prvému predsedovi J. Bulíkovi, Gymnázium J. Kollára Báčsky Petrovec;
 - umelecko-dokumentárny film Vojvodinská balada (V. Tapalagová), Náš slovenský svet (S. Bajaník).
8. Celosvetová zbierka na relaxačný pobyt vojnou postihnutých detí vo Vojvodine na Slovensku, 1 500 000 Sk, r. 1999.
9. Pamätná tabuľa insitnému umelcovi M. Jonášovi v Kovačici, r. 1995.
10. Vojvodinské deti v Detskom tábore Tatranská Lesná (každoročne).
11. Založenie Klubu mladých krajanov pri KM MS v Bratislave (V. Tapalagová, r. 1998).
12. Ročenka MS *Slováci v zahraničí* 20 – 28 (2003 – 2011), pravidelné odborné príspevky k tematike slovenskej Vojvodiny, najmä od autorov Ján Sirácky, Samuel Boldocký, Ján Jančovic, Viera Benková, Katarína Melegová-Melichová, Michal Babiak, Viera Dendúrová-Tapalagová, Karol Čáni, Samuel Jovankovič, Martin Hriešik, Ján Tkáč, Ján Špringel, Stanislav Bajaník.
13. Zapojenie detí vo Vojvodine do súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko (V. D. Tapalagová, r. 1997).
14. Aktívna účasť zástupcov MSJ v poradnom orgáne predsedu a správcu MS: Rada Slovákov žijúcich v zahraničí (1998 a n.).
15. Spolupráca pri realizácii medzinárodného seminára: Slováci, Srbi, Slovania v integrovanej Európe (Bratislava, 2005).
16. Spolupráca pri realizácii I. európskeho kongresu Matíc slovanských národov (Martin, 2007).
17. Pomoc pri realizácii búst J. Bulíka, J. Čaploviča v Kovačici, aktívna účasť na vedeckom seminári, redakcie a zostavenie monografií (Kovačica – Bratislava, 2007).

18. Spolupráca s Memoriálnym centrom J. Bulíka v Kovačici (2007).
 19. Umelecký reliéf apoštolov Slovanov sv. Cyrila a Metoda pre evanjelický a. v. chrám v Báčskom Petrovci (2008).
 20. Busta prvého podpredsedu MS Karola Kuzmányho pre evanjelický a. v. chrám v Báčskom Petrovci (2009).
 21. Busta prvého predsedu MSJ J. Bulíka pre Jozefínsku knižnicu KM MS v Bratislave (2009).
 22. Pamätné tabule vyrobené zdarma z kamenárskej dielne BARTOŠ v Báčskom Petrovci: S. H. Vajanskému vo Volosku – Chorvátsko, J. Stanislavovi, Sv. Miletičovi, akcii Mať volá v Bratislave, Slovákom padlým v 1. svetovej vojne na Piave – Taliansko (Follina, Ponte di Piave), Jozefínska knižnica KM MS v Bratislave a i.
 23. Pravidelné publicistické témy zo slovenského vojvodinského matičného života v magazíne MS a Neografia, a. s., SLOVENSKO, tlačovom orgáne MS *Slovenské národné noviny*.
 24. Prezentácia slovenského vojvodinského umenia, literatúry, vedy, školstva, pre slovenskú verejnosť v Bratislave.
 25. Z edičných titulov z Vydavateľstva MS a Neografia, a. s., s tematikou slovenskej Vojvodiny:
 - Zuzana Chalupová (P. Babka, 1994);
 - Martin Jonáš (I. Kučma, 1994);
 - Maliari z Kovačice (I. Melicherčík, 1998);
 - Pamätnica Svetového roka Slovákov (1997 – 1998) zost. S. Bajaník, V. D. Tapalagová.
 - Duchovné osobnosti v dejinách Matice slovenskej doma i v zahraničí (2000) zost.: S. Bajaník, V. D. Tapalagová;
 - J. Sirácky: *Dlhé hľadanie domova* (2002);
 - O. Mihál: *Slováci v Kanade svojimi očami* (2003), *Vojvodinskí Slováci v Kanade* (2004);
 - J. Jančovic: *Z kolísky na Dolnú zem* (2004);
 - S. Bajaník, V. Tapalagová, zost. I. európsky kongres Matíc slovanských národov (2007);
 - S. Bajaník, V. Tapalagová, Z. Drugová, A. Kopčok, M. Hriešik, zost. *Odkaz predkov – Kovačica pamätá* (2007);
 - S. Bajaník, V. Tapalagová, Z. Drugová, A. Kopčok, M. Hriešik, zost. Dr. Janko Bulík, vlastenec, demokrat a martýr (2007);
 - J. Jančovic: *Navrátilci* (2007).
- Uplynulá dvadsiatka rokov matičnej spolupráce medzi MSJ a MS znamená

la množstvo ďalších spoločných aktivít v činnosti domov, oblastných pracovísk miestnych, vedeckých a záujmových odborov MS (DMS Nitra, Galanta, MO MS Hrušov, Dulovce, Nové Zámky a i.).

Na tomto mieste pri príležitosti 80. výročia založenia MSJ sa chceme poďakovať za spoluprácu, aktivity, iniciatívy najmä všetkým doterajším predsedom, správnym radám, MO MSJ, matičným a cirkevným predstaviteľom, duchovným a kňazom, umelcom, redaktorom, vedcom, publicistom, pedagógom, školám, predstaviteľom samosprávnych a štátnych orgánov Srbska, diplomatom Srbska na Slovensku a, naopak, tvorcom, podnikateľom, všetkým, ktorí akýmkoľvek spôsobom prispeli a prispievajú do slovenského matičného života v Srbsku.

SPRÁVY A RECENZIE

AGNEŠA GUNDOVÁ-JERGOVÁ A KOLOMAN SOKOL V JEJ DIELACH

GENOVÉVA GRÁCOVÁ

Keď Kabinet výskumu dejín slovenského exilu Matice slovenskej v roku 1996 organizoval seminár *Dejiny slovenského exilu po roku 1945*, medzi oslovenými predstaviteľmi Slovákov žijúcich v zahraničí bola i Agneša Gundová-Jergová, hlásateľka Hlasu Ameriky vo Washingtone. Ako sama spomína, pri jeho mikrofónoch strávila dvadsať rokov (od roku 1970), známa pod pseudonymom Marína Havranová. Na spomínaný seminár neprišla, poslala však príspevok *Rozhlasové vysielanie Hlas Ameriky* (viď zborník *Slovenský povojnový exil*, 1998, s. 344 – 345). V závere zborníka je zoznam autorov a pri jej mene poznámka, že na žiadosť autorky sa bližšie údaje neuvěřujú. Agneša Gundová-Jergová zomrela 22. januára 2010 a nebolo by spravodlivé, aby celé jej dielo a život upadol do zabudnutia, a tak si ju dnes pripomenieme aspoň v tomto príspevku.

Pri štúdiu jej dokumentov v Národnom biografickom ústave SNK, konkrétne v dotazníku Zväzu československých novinárov (dok. 113/81-360), je uvedené, že sa narodila 4. novembra 1926 v Palárikove. Po skončení základnej školy roku 1939 začala študovať na slovenskom gymnáziu v Lučenci, ktoré však bolo zrušené. Štúdium potom ukončila na obchodnej škole. V rokoch 1944 – 1947 bola účtovníčkou v Lučenci, v rokoch 1947 – 1952 účtovníčkou v Bratislave. 8. júna 1953 začala pracovať v redakcii časopisu *Život*. Do Zväzu československých novinárov vstúpila 4. 8. 1953 ako čakateľka, riadnym členom sa stala 1. januára 1954. Na začiatku svojej tvorby sa venovala väčšinou poézii, jej verše boli uverejnené v *Slovenskej jednote* a *Prameni*. Neskoršie publikovala svoje príspevky v *Našom národe*, *Roháči*, v *Živote* a v *Novohradskom hlase*. Ako píše Peter Cabadaď v *Slovenských národných novinách* (č. 25 – 26, s. 3, 2006), Agneša Gundová-Jergová „po prvý raz na seba výraznejšie upozornila zbierkou krátkych próz *Doba hmlí*, ktorá jej v rámci literárnej súťaže vydavateľstva *Slovenský spisovateľ* vyniesla roku 1957 druhé miesto. Tieto prózy, ktoré reflektovali zložitý osud mladšej povojnovej generácie, knižne nikdy nevyšli“ (Slov. biograf. ústav SNK, dok. č. 140/2007).

Roku 1964 jej vyšla vo vydavateľstve *Slovenský spisovateľ* kniha **Diabol s výstrihom**. Sú to reportážne prózy, zaoberajúce sa deviatimi osudmi dievčat

z nápravného domova v Trstíne. Obnažuje tu morálku mládeže, prostitúciu... Na túto jej knihu vyšli priaznivé recenzie v *Lude* 14. 1. 1968 a v *Nových knihách* 1964, č. 45. Tematike mládeže sa venuje i v diele **Kto sa nechce dotknúť dúhy** (1965).

Roku 1968 odišla spolu s deťmi za manželom do USA. V exile nadviazala na svoju predchádzajúcu tvorbu. Prostredníctvom edičného programu Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme jej vyšli knihy **Žoly bol ohnivý pes a Hajulka** (obe roku 1973). Dve autorkine poviedky sa dostali na základe rozhodnutia kanadskej školskej komisie i do čítaniek pre ľudové školy v Kanade. Spisovateľ Ladislav Ťažký pri hodnotení jej tvorby i pôsobení v Hlase Ameriky uviedol: „Zaujímavé boli aj jej úvahy, cestopisné črty, rozhovory s krajanmi, portréty významných krajanov a postrehy z ich života. *Marína Havranová akoby sa bola priam narodila pre účinkovanie v rozhlase. To, čo povedala svojím príjemným zamatovým láskajúcim hlasom, prijímal poslucháč s dôverou. Z ohlasov poslucháčov som si zapamätal, že sa na ňu tešili a mali ju radi. Aby nám na Slovensku mohla povedať niečo zaujímavé, nemohla sedieť len vo Washingtone, ale musela podnikat cesty po Amerike i po svete. Kniha o živote a práci Matky Terezy sa zrodila z dlhšieho pobytu v Kalkate, kde bola autorka jej súkromným hosťom. Patrí k jednému z jej najcennejších diel. Vyšla na Slovensku pod názvom **Legenda chodí bosá**.*

Autorke treba zvlášť ďakovať za vytrvalosť, záujem a úctu, s ktorou sa roky venovala vzácnemu Majstromi Kolomanovi Sokolovi, ktorý sa svojím výtvarným dielom a pedagogickou činnosťou preslávil nielen na Slovensku, ale najmä v Mexiku a na celom americkom kontinente. Ešte aj v posledných rokoch cestovala za ním z Washingtonu do Arizony. Tieto jej ďaleké lety a stretnutia s Majstrom Sokolom a jeho manželkou i synom čiastočne poznám z jej pútavého rozprávania. Kniha o ňom, ktorá vyšla v MS, je vzácna aj preto, že sú v nej málo známe reprodukcie obrazov Majstra. ale aj pre slová, ktoré Marína Havranová napísala po niekoľkých stretnutiach so Sokolovcami a po dôvernom spoznávaní Majstrovej duše, ľudskej krásy a fortiteľov človeka, ktorého si ctí“ (Národný biografický ústav SNK, dok. príř. č. 10/2010).

Tieto slová Ladislava Ťažkého sú aj v úvode knihy **Koloman Sokol v kraji saguaros** (MS, 2001, 112 s.) Za ním nasleduje príhovor Felixa J. Litvu, kde uvádza, že ide o rozšírené a doplnené vydanie publikácie **Koloman Sokol v zemi smädných**, ktorú vydalo roku 1979 kanadské vydavateľstvo Dobrá kniha v Cambridge pod jeho vedením.

V prvej kapitole diela **Koloman Sokol v kraji saguaros**, ktorú autorka nazvala *Dom bez hodín*, opisuje dom, ktorý pre svojich rodičov Kolomana Sokola s manželkou Lýdiou, rod. Kratinovou, postavil syn Juraj, lekár v Tuscone (Ari-

zona). Jej štýl je opisný a plný emócií, človek priam bytostne vníma atmosféru. „Rána v Arizone bývajú priehľadné a tiché. Z veľkej pracovne, kde dominujú vysoké okná bez záclon, je k prírode bližšie. Majster si rád privstáva, kým ešte v briedení motýle spia. Ticho a sám hľadá na obrovské kaktusy saguaro, ktorých tiene vstupujú do priestoru ako dobrí kamaráti. To sa púšť Arizony táhá až do okien. V týchto hodinách Majster priam bytostne vníma kraj, ktorý mu pripomína jeho Mexiko. Postáva za sklom a na tvár človeka, čo už desiatky rokov žije v tichu, sa ukladajú tiene. To nie je tvár kresaná z dreva. Túto tvár formoval čas, húževnatosť a mlčanlivosť. Je to skôr tvár z hlíny. Drevo nepopustí, no hlina je zem, je formovateľná a taká je aj tvár Majstra Sokola. Premennivá... Stačí sa pozrieť na jeho oči, dnes už takmer bez mihalníc, na jeho úsmev, dnes už takmer bez zubov. Na jeho pohyby tváre i rúk, dnes už takmer bez rebélie. Všetko poznačil čas. Jediné, čo v človeku nestarne, je duša, a tá sa vždy upiera na istý bod... Starí ľudia už nemajú korene, sú ako kvety vo váze, na žitie im stačí iba voda.“ Agneša Gundová-Jergová ho hneď i hodnotí: „Sokol po odchode z rodnej zeme pričasto spretŕhal svoje korene, no nestal sa bludárom, ale pútnikom sveta. Pútnik totiž presne vie, kam jeho cesty vedú. A na prekvapenie mnohých pred rokmi vyhlásil: - Nie vlast potrebujem k svojej tvorbe, ale pokoj. – Boli mnohí, čo ho nevedeli pochopiť, a mnohí mu to zazlievali, ba možno ho aj opustili. Ale jeho génium bol a je osobitný tým, že vie byť sám. Samota je jeho útočisko“ (c. d., s. 12 – 13).

Agneša Gundová-Jergová veľmi citlivo zachytáva život Kolomana Sokola od samého začiatku. Detstvo opisuje v kapitole **Deti si detstvo nestvorila – to im je dané**. Uvediem z nej tie pasáže, ktoré poznačili celý jeho život. „Koloman Sokol si detstvo rozdelil na štyri spomienky,“ píše autorka. „Prvá bola na otca, ktorý sa v rakve neusmieval. Dvojročné chlapča tam stálo a nevedelo si presne uvedomiť, čo sa deje, iba keď ktosi otcovi zatlačil viečka, zazdalo sa mu, že už s otcom viac na rybačku nepôjde. Otec nečakane a náhle zomrel... Druhá spomienka bola na vietor, ktorý v ňom naddlho zanechal úzkosť. S mamou istý čas žili pod Tatrami a zvečera, keď mu tma nedala zaspať, vyplašene načúval, ako v telegrafných drôtoch skuvňal vietor... Vzbudzovalo to v ňom bezmocnosť. Treťou obraz v mozaike detských rokov je vlak. Istého dňa malého Kolomana i jeho súrodencov, nech rumázgali, ako chceli, vyložila mama na stanici v Mikuláši. Vyložila deti a odišla – zobrali ju koľajnice... Zobral ju cudzí svet, do ktorého vošla po náhlej smrti manžela, keď sa priskoro opäť vydala. Posledné v spomienke sú štyri nohy stoličky vo veľkej kuchyni. Tam sa poschádzali strýkovia, otcovi bratia, aby si rozdelili osirelé deti. Koloman bol najmladší a bál sa. Strašne sa bál. Zaliezol pod stoličku a zúfalo sa držal tých štyroch nôh ako záchrany. Neplakal. Už od detstva plakal, iba keď ho nikto nevidel... Ako kvalifikovať detstvo, ktoré sa

začína tým, že sa z neho vytratil domov? Možno preto sa Koloman Sokol ľahšie pohyboval v priestore, ktorý mu ostal pre vlastné rozhodovanie, naučil sa domov nemať“ (c. d., s. 13 – 14). Toto bola ukážka autorkinej výpovede o Kolomanovi Sokolovi. Ľudská a citlivá ako to vedela len ona. V nasledujúcich osemnástich kapitolách takto zachytáva celý jeho život. Pôsobenie v Mexiku, v USA, v New Yorku, v Pensylvánii (Bryn Mawr) a nakoniec v Arizone.

Koloman Sokol, ako vieme, patrí k najväčším slovenským grafikom, preto je potrebné, aby sme si na stránkach *Slovákov v zahraničí* v krátkosti tiež pripomenuli jeho život a dielo. Patrí medzi významné slovenské osobnosti. Jeho meno sa objavuje vo všetkých významných slovenských a zahraničných encyklopedických dielach. Napr. roku 2009 vyšla vo vydavateľstve Príroda kniha prof. PhDr. Jozefa Leikerta, PhD. **Galéria slávy. 111 osobností Slovenska**, ktorý v úvode hesla charakterizuje jeho život: „*S veľkým darom niekedy treba prijať aj veľkú samotu – aj takto, slovami Kolomana Sokola, by sa dalo začať rozprávanie o významnom maliarovi 20. storočia Kolomanovi Sokolovi. Pri narodení dostal od Pána Boha talent – dar ako málokto. Dar, ktorý ho naplňal na jednej strane šťastím, ale na druhej strane nepokojom, neustálym hľadaním*“ (c. d., s. 280).

A aký bol život Kolomana Sokola? Narodil sa 12. decembra 1902 v Liptovskom Mikuláši. V Košiciach ako údenársky učeň začal navštevovať súkromnú kresliarsku školu Eugena Króna. Neskoršie v Bratislave navštevoval školu Gustáva Mallého a roku 1925 urobil prijímacie skúšky na Akadémii výtvarných umení v Prahe. Študoval tri roky na grafickej škole M. Švabinského a tri roky u prof. Šimona. V decembri 1932 odišiel na francúzske štipendium do Paríža. Po návrate pracoval doma a spolu s Fullom a Galandom sa stali predstaviteľmi slovenskej výtvarnej moderny. V roku 1936 odišiel do Mexika, kde pôsobil ako profesor grafiky na Štátnej univerzite v Mexiko City. Počas pôsobenia v Mexico City vybudoval grafickú školu pri Escuela de las Artes del libro. Navštevovali ju žiaci z celého kontinentu. Okrem pôsobenia na univerzite pôsobil „*na Akadémii výtvarného umenia a v škole, ktorú založil Spolok mexických grafikov pre žiakov z USA*“ (Koloman Sokol v kraji saguaros, s. 37). Roku 1946 sa vrátil na Slovensko, roku 1948 emigroval do USA.

A. Gundová-Jergová to komentuje: „*Doniesol domovu svoje vavríny a neuznali mu titul profesor, hoci ním už v cudzine bol... Nemal vyhladky pôsobiť na úrovni, akú si svojím umením získal v tvrdej konkurencii sveta. A hoci Sokol odpustil času, ktorý mnoho doma zmenil, iba on vedel, čo sa ho tak hlboko dotklo a čo sa v ňom naveky zlomilo. Iba on vedel, prečo sa ešte raz rozhodol otvoriť kľučku na dverách sveta. Nebolo to po prvý raz, čo odchádzal do cudziny. No tentoraz cítil, že je to už určite naposledy*“ (K. Sokol v kraji saguaros, s. 39).

Okrem výstav v Prahe, Bratislave, Viedni, Varšave, Krakove... vystavoval svoje diela v Mexiku, v stredo- a juhoamerických republikách (Guatemala, Honduras, Nicaragua, San Salvador, Venezuela), v USA. Bol členom viacerých zahraničných umeleckých spoločností.

Ako píše Agneša Gundová-Jergová: „*Kolomana Sokola však sláva nepokazila. Je ako stvorený z lávy. Stále možno čakať výbuch i popáleniny. Jeho obrazy asi nikto nemá zavesené v spálni. Sokol s tým ani nerátal. Poznal svoju cenu a vždy vedel, čo chce svetu povedať. Preto bol na neho hrdý ten kúsok zeme vo svete, ktorému hovoríme rodný kraj, aj keď jeho vzťah k nemu bol krehký a opatrný. Odmietol uznania tam, kde vznikli nedorozumenia. Zrejme volali domovom už len jeho umenie. Vedel jedno, že nech sa nachádza kdekoľvek na zemeguli, jeho povinnosťou je tvorivosť*“ (K. Sokol v kraji saguaros, s. 37 – 38).

Koloman Sokol zomrel 12. januára 2003 v USA, mesiac po tom, ako dovŕšil sté narodeniny. „*Jeho želaním bolo, aby popol z jeho tela pozostalí uložili na troch miestach – v USA, Mexiku a na Slovensku, ktoré miloval... Keď zomieral, mal na hrudi kamienky z Váhu, ktoré mu priniesol vnuk Nicolas*“ (Leikert, Galéria slávy, 2009, s. 282).

Koloman Sokol a Agneša Gundová-Jergová – dva životy, dva neľahké osudy, pri ktorých je človeku ťažko na duši. Preto si ich musíme zachovať v myslí, aby sme v budúcnosti neboli svedkami ešte bolestnejších osudov. Treba ešte pripomenúť, že vydavateľstvo Dobrá kniha v Cambridge (Kanada) vydalo roku 1992 knihu A. Gundovej-Jergovej **Putovanie za dotykom**. V *Slove na úvod* sa uvádza: „*Priatelia okolo Dobrej knihy sa rozhodli zozbierať práce pani Agneši G. J. z obdobia rokov 1969 – 1974, uverejňované v exilovej tlači Most a Horizont, s úsilím, aby ich nezakryl prach času, pretože majú hodnotu zápasov a vytrvania, v akých žili a pracovali osobnosti slovenského pôvodu mimo rodnej vlasti.*“ Alžbeta Gundová-Jergová bola členkou americkej odbočky medzinárodnej organizácie spisovateľov PEN-klub, Slovenského ústavu a Únie slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych pracovníkov v zahraničí. Ako som už spomenula, zomrela 22. januára 2010 v Arlingtone (USA).

Literatúra

GUNDOVÁ-JERGOVÁ, Agneša (Marína Havranová). *Koloman Sokol v kraji saguaros*. Matica slovenská : 2001. 112 s.

CHOVAN-REHÁK, Juraj – GRÁCOVÁ, Genovéva – MARUNIAK, Peter. *Slovenský povojnový exil*. Martin : Matica slovenská, 1998. 555 s.

GUNDOVÁ-JERGOVÁ, Agneša (G. J. Agnesa). *Koloman Sokol v zemi smädných*.
1979. Kanada : Dobrá kniha, 1979. 79 s.

LEIKERT, Jozef. *Galéria slávy: 111 osobností Slovenska*. Bratislava : 2009. 347 s.

Dokumenty Národného biografického ústavu SNK č. 10/2010, č. 140/2007, č. 113/81-
-360.

K POTREBE AKTUALIZÁCIE KONCEPCIE ŠTÁTNEJ POLITIKY STAROSTLIVOSTI O SLOVÁKOV ŽIJÚCICH V ZAHRANIČÍ DO ROKU 2015

DUŠAN KLIMO

Vývoj v slovenskom zahraničí počas ostatných dvadsiatich rokov čoraz dôraznejšie nastoľuje potrebu dôkladného prehodnotenia doterajšieho prístupu relevantných orgánov a inštitúcií Slovenskej republiky k Slovákom žijúcim v zahraničí (k osobám hlásiacim sa k slovenskému pôvodu).

Prax ukazuje, že parametre politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k „zahraničným Slovákom“ už dávno nezodpovedajú reálnym podmienkam a s nimi súvisiacim potrebami a požiadavkami slovenskej diaspóry, najmä tých Slovákov, ktorí žijú a pôsobia na „Západe“.

Nezohľadňovanie legitímnych potrieb a požiadaviek (výber pozri ďalej) pociťujú vo svojom živote a spoločenskom postavení nielen príslušníci skorších emigračných vln a ich potomkovia, ale aj občania Slovenskej republiky, z novodobých migračných prúdov, smerujúcich prevažne do štátov západnej Európy a zámoria.

Dôsledky dlhodobého neriešenia už dávno známych problémov sa prejavujú o. i aj v dramatickom poklese počtu osôb, ktoré sa v zahraničí hlásia k slovenskému pôvodu (v rokoch 1990 – 1991 ich bolo cca 2,5 mil., v rokoch 2010 – 2011 už ani nie 1 mil.). Tento alarmujúci vývoj ostáva zo strany relevantných orgánov a inštitúcií SR dlhodobo nepovšimnutý. Preto sa netreba čudovať, že zo slovenskej strany sa doteraz nepodnikli žiadne kroky, ktoré by pokračujúci pokles počtu Slovákov žijúcich v zahraničí aspoň pribzdili a prípadne zastavili. O revitalizácii slovenskej pospolitosti v zahraničí sa za daných podmienok nedá ani len snívať.

Príznačným pre ľahostajno-nevšímavý prístup k tejto nadmieru naliehavej skutočnosti je spôsob, akým sa *Koncepcia štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015* snaží tento problém obísť. Ako príklad postačí uviesť z textu *Koncepcia (...) do roku 2015* údaj o počte Slovákov žijúcich v zahraničí v roku 2007, keď bola *Koncepcia (...) do roku 2015* predložená na schválenie do NRSR. Napriek vtedy už všeobecne známym výsledkom sčítania obyvateľstva v USA (r. 2000) a v Českej republike (r. 2001), kde žijú najpočetnejšie slovenské komunity (celkový pokles oproti r. 1990/91 o viac ako 1,3 mil.)

sa pri stanovení cieľov a rámcových podmienok v *Koncepcii (...) do roku 2015* vychádzalo z absolútne nerealistických 2,25 mil. Slovákov žijúcich v zahraničí. Ako môže celá táto koncepcia stáť na pevných základoch, keď sa východiskové parametre nekryjú s realitou (ako je to v prípade nesprávnych údajov o počte osôb, ktoré sa v zahraničí hlásia k slovenskému pôvodu)?

Objektívna analýza (pre mnohých) neuspokojivého stavu v slovenskej diaspóre ukazuje, že hlavnou príčinou kritickéj situácie a najväčšiu prekážku na ceste k náprave predstavujú legislatívne nedostatky obsiahnuté v *Koncepcii štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015*. Obsahové zameranie je nastavené tak, že sú prednostne zohľadňované potreby a požiadavky slovenských komunít zo strednej a juhovýchodnej Európy. Uprednostňovanie týchto komunít sa najvýraznejšie prejavuje v každoročnom procese rozdeľovania dotácií. Štatistické vyhodnotenie výšky pridelených finančných prostriedkov v závislosti od štátov/regiónov v rokoch 2006 – 2012 dokazuje, že krajanské organizácie zo štátov strednej, východnej a južnej Európy získali v priemere 75 % z celkovej sumy. Zvyšok „slovenského sveta“ (západná Európa, severná a južná Amerika, Blízky Východ, južná Afrika a Austrália) sa musel uspokojiť s 25 % z celkového objemu.

Uvedené čísla dokumentujú zjavnú, roky pretrvávajúcu nevyváženosť pri rozdeľovaní dotácií pre slovenské zahraničie. Bolo by však nespravodlivé, keby sa ÚSZZ podsúvalo zámerné uprednostňovanie spolkov zo strednej a juhovýchodnej Európy na úkor „Západu“. ÚSZZ je pri plnení svojich úloh viazaný o. i. aj ustanoveniami z *Koncepcie (...) do roku 2015*, čím sú rozsah a efektívnosť jeho pôsobenia značne zúžené.

Pri hľadaní riešení problémov a východísk, smerujúcich k zvýšeniu vzájomnej dôvery a porozumenia medzi slovenským zahraničím a Slovenskou republikou, je v prvom rade potrebné dohodnúť sa na témach a tematických okruhoch zásadného významu (priority), ako aj na jasných, nespochybniteľných „pravidlách hry“.

Uvádzam niekoľko návrhov na diskusiu:

1. *Koncepcia (...) do roku 2015* v súčasnej podobe je nadmieru rozsiahla, komplikovaná a môžu sa v nej vyznať len špecialisti zo Slovenska. Prínosom by bola „zošťhľená“ verzia v podobe praktickej príručky, zrozumiteľnej aj laickej verejnosti, t. z. aj Slovákom v zahraničí.

2. Nová *Koncepcia (...) do roku 2015* by už nemala mať podobu dogmy, ale jej „duch“, obsah a forma by mali pružne reagovať na potreby a požiadavky aktuálnych procesov v slovenskej diaspóre.

3. Vypracovanie novej *Koncepcie (...) do roku 2015* by malo byť zverené do rúk takým odborníkom zo Slovenska, ktorí by boli otvorení aj nekonvenčným myšlienkam, nebránili by sa spolupráci so zástupcami slovenského zahraničia a ktorí by v prvom rade hľadali spôsoby riešenia problémov na rozdiel od zaužívanej praxe, keď sa prioritne uvádzajú dôvody, prečo sa problémy nedajú riešiť.

4. Nejasnosti v interpretácii niektorých častí *Koncepcia (...) do roku 2015* by mohlo pomôcť odstrániť jednoznačné stanovisko vlády SR, resp. NR SR, zvlášť ohľadom kladenia dôrazu na objektivitu a vyváženosť, prípadne váhu záujmu pri posudzovaní slovenských komunít v zahraničí.

5. Zákon č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí je potrebné v spolupráci so zástupcami slovenského zahraničia čo najskôr novelizovať.

6. Treba čo najskôr podniknúť kroky – prijať rámcové opatrenia s cieľom zastaviť dramatický pokles počtu osôb hlásiacich sa v zahraničí k slovenskému pôvodu.

Výber zo zoznamu základných požiadaviek Slovákov zo zahraničia:

1. Zriadenie stálej komisie pre Slovákov žijúcich v zahraničí (SvZ) pri Výbore pre zahraničné veci NR SR, kde by SvZ mali trvalé zastúpenie.

V relevantných výboroch NR SR by SvZ mali status pozorovateľa s hlasom poradným.

2. Novelizácia zákona č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí za pripomienkovanej a dohliadacej účasti zástupcov SvZ počas celého procesu novelizácie. ÚŠZZ by sa mal stať ústredným orgánom štátnej správy s vlastným rozpočtom. O predsedovi ÚŠZZ by rozhodovala NR SR, pričom SvZ by dostali možnosť navrhnúť vlastného kandidáta. Uviesť do života systém konzulárnej evidencie SvZ.

3. Novelizovanie zákona o občianstve SR, ktoré by umožnilo získať občianstvo SR každej osobe, ktorá má aspoň jedného predka slovenského pôvodu. (Bez ohľadu na počet predchádzajúcich generácií alebo dĺžku pobytu na území Slovenska (Lex sanguinis).

4. Vytvorenie legislatívneho rámca a zabezpečenie finančných prostriedkov za účelom právnej ochrany slovenských rodín, detí a mládeže v zahraničí.

5. Vytvorenie legislatívneho rámca a zabezpečenie finančných prostriedkov za účelom podpory škôl s vyučovacím jazykom slovenským a vzdelavacích centier v zahraničí.

6. Navýšenie finančných prostriedkov v dotačnom systéme pre SvZ na minimálne takú úroveň, ako dostávajú menšiny na Slovensku (r. 2012 – 4,5 mil. €)

7. Vytvorenie legislatívneho rámca a zabezpečenie finančných prostriedkov za účelom podpory duchovnej starostlivosti o SvZ.

8. Zabezpečenie voľného príjmu programov RTVS v zahraničí.

9. Vytvorenie podmienok pre pravidelné vysielanie RTVS o živote, činnosti, kultúre atď.

10. Treba čo najskôr podniknúť kroky – prijať rámcové opatrenia s cieľom využitia potenciálu v slovenskom zahraničí pri aktívnej podpore záujmov Slovenskej republiky (ofenzívny lobing).

SLOVENSKÁ ZÁHRADA, WINTER PARK, FLORIDA

Slovenská záhrada, Winter Park, Florida – úradným menom The Slovak Garden, a Home for American Slovaks, Incorporated

JERRY JAROSLAV KRUPA

Týmto dlhým menom Slováci a Slovenky chceli sebe, Amerike a svetu zdôrazniť ich slobodnú existenciu, ľudskú dôstojnosť a národnú hrdosť. Samozrejme, zdôraznili ním aj fakt, že Slováci – seniori v Amerike majú svoj vlastný domov na slnečnej Floride. Slovenská záhrada sa od roku Pána 1952 hrdo rozprestierala na 40 akroch floridskej večne zelenej zemi. Hrdosť Slovákov bola veľká a rovnako veľké boli ich plány do budúcnosti. Tento rok Záhrada oslávila 60. výročie svojho trvania najmä vďaka zakladateľom a finančným dobrodincom, v prvom rade manželom Karolovi Belohlávkovi a Márii Jergovej-Belohlávkovej.

Z farmy, kde sa pestovalo najmä citrusové ovocie, sa z jedného staršieho domu postupne vybudovala komunita s 21 bytmi. Popritom sa aj naďalej pokračovalo v pestovaní a predávaní citrusov. Pravdaže, pokračovalo sa až dovtedy, dokým niekoľko mrazivých nocí rok po roku väčšinu stromov zničilo.

Slovenská záhrada je neďaleko mesta Orlando v centrálnej Floride. V zime tu sneh nepadá, ale nočný mráz vie spáliť veľa rastlín. Osadníci prišli k záveru, že pestovanie citrusového ovocia sa im finančne nevypláca. A možno v tom bola aj neskúsenosť severanov s pestovaním južného ovocia... V roku 1964 pribudla k obytným budovám veľká jednoposchodová spoločenská hala s kuchyňou, s pódiumom a úradnými miestnosťami. Odvtedy sa ďaleko elegantnejšie a ľahšie organizuje Slovenský deň. Každý rok v prvú nedeľu v marci Slováci a Slovenky sa s úsmevom na perách srdečne zvitajú a objímajú. Slovenský deň urobil Slovenskú záhradu populárnym miestom. Na podujatí nikdy nechýba slovenský ľudový spev a tanec. Z mnohých ľudových súborov v Amerike najčastejšie pozývame umelcov z Pensylvánie, New Yorku a Illinoisu. Oni podporia nášho slovenského ducha a my im na oplátku pomôžeme peňažne, aby mohli pokračovať v ich krásnej práci za národ. Zastávame názor, že tí, ktorí odmietajú ľudové umenie národa, vyvierajúce z národného podvedomia, odmietajú svoju príslušnosť k národu, odmietajú svoju krásnu históriu.

Veľkým finančným a budovateľským darcom pre Slovenskú záhradu bola najstaršia Slovensko-Americká organizácia Národný slovenský spolok, založe-

ná roku 1890, a ženská organizácia Živena Beneficial Society. Ale na Záhradu sa dlhé roky skladali aj dobrosrdeční Slováci a Slovenky z mnohých štátov, ktorým záležalo na rozvoji floridskej slovenskej osady pre penzistov. Agilný editor štvrťročníka *Floridský Slovák* Karol Belohlávek v každom čísle agitoval a zbieral doláriky pre Záhradu. Pravdaže to pomáhalo. Záhrada postupne nadobudla viacero bytov, zriadili Slovenské folklórne múzeum, vyrástla pekná knižnica, kúpi-

Slovenská záhrada, Winter Park, Florida

li potrebné zariadenia a stroje. Vybuodovali aj kúpalisko, pri ňom pekný altánok a slovenský cintorín.

Záhrada sa od začiatku delila na dve časti. Jednu časť tvorili samostatné súkromné domy nazvané Slovak Village a druhú bytovky. Tu bývajú penzisti, ktorí si nemôžu dovoliť kúpiť dom. Peňazi nikdy nebolo dosť. Preto vedenie Záhrady (Board of Directors) časť zvanú Slovak Village i s cintorínom predalo. Dnes má Slovenská záhrada rozlohu 21 pekných, väčšinou zalesnených akrov s 22 bytmi, bazén, vlastní veľkú a malú spoločenskú halu a malé jazierko. Od marca 2011 nové vedenie Záhradu intenzívne renovuje. Záhrada opeknieva, čoskoro bude určite vyzerat' ako mladucha.

Časy sa menia a s nimi aj populácia. Pred pätnástimi – dvadsiatimi rokmi slovenčina suverénne vládla v Záhrade i v našom časopise *Floridský Slovák*. Avšak nová generácia slovenčinu neovláda, a tak sa angličtina stala dominantným jazykom v Záhrade i v časopise. Dnes je v Záhrade 70 % obyvateľov slovenského a 30 % neslovenského pôvodu, väčšinou sú však obyvatelia slovenského pôvodu. Celkove obyvateľov Záhrady je 28, z toho originálnych Slovákov 11. Nuž veru, dnes sa Slováci do Spojených štátov už nehnú tak ako voľakedy. Tí, ktorí hľadajú väčšie šťastie a slobodu, dnes väčšinou zostávajú v EÚ.

Predsa len, či je nás veľa a či málo, či sme pod Tatrami a či za Atlantikom, stále milujeme naše Slovensko plným dychom. Srdečne pozdravujeme Slovákov a Slovenky v celom svete! V zahraničí sme nadobudli jednu veľkú skúsenosť a dospeli k pravde, že slovenčina je najkrajším jazykom na svete.

Jerry Jaroslav Krupa
Slovenská záhrada

Z najtvrdšej žuly Tatry sme my Slováci vzišli.
Nerozpuštíme sa ľahko v mori ľudstva ako hŕstka soli.
Nevôľa života nás vyhnala z vlasti a tu sme sa našli.
Slovák sa vždy vzoprel útlaku, slobodu si radšej zvolí.

Tu, na Floride milej, nový domov svoj si budujeme.
Po bratsky a sestersky do života sa máme, nie do umierania!
Všetci svorne za povraz jeden ťahajme, to si tu sľubujeme,
s elánom dopredu, k rastu a rozkvetu, do stáleho rozmáhania.

Či si sa narodil pod Kriváňom a či to boli Hory skalisté,
z jedného koreňa pochádzame a jedného Boha vyznávame,
a že nečinnosť je vrahom pokroku, to všetci vieme, to je isté!
A preto Záhradu slovenskú, pekne, ako sad kvetinový, rozvijeme!

Slováci vedia, ako myslieť, ako robiť, vedia, ako múdro žiť.
A Slovenky, ženy drahé, si zaslúžia všetko to najlepšie!
Ale musíme spravodlivo, pekne po zákone, každému čestne nadeliť.
Tak porastú v Záhrade domy nové, ľudia usmiati i kvety najkrajšie.

SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO V CHORVÁTSKU

ANDREJ KURIC

Príslušníci národnostných menšín v Chorvátskej republike realizujú právo na výchovu a vzdelávanie v jazyku a reči národnostných menšín na základe Ústavy Chorvátskej republiky, ústavného zákona o právach národnostných menšín (*Národné noviny*, 155/02) a zákona o vzdelávaní v jazyku a písme národnostných menšín (*Národné noviny*, 51/00).

Výchova a vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín sa uskutočňuje v predškolských ustanovizniach, na základných a stredných školách, výučbou v jazyku a písme, ktorý používajú pod podmienkami a na spôsob predpísaný osobitným učebným plánom a učebnými osnovami v jazyku a písme národnostných menšín, ktoré schvaľuje rezortné ministerstvo. Výchova detí a vzdelávanie žiakov – príslušníkov národnostných menšín – sa koná na základe 3 modelov organizovania a realizácie výučby, a to:

Model A – podľa neho sa celková výučba uskutočňuje v jazyku a písme národnostnej menšiny, no záväzne sa vyučuje i chorvátsky jazyk v tom istom počte hodín ako menšinový jazyk.

Model B – podľa neho sa výučba uskutočňuje bilingválne. Prírodovedné predmety sa vyučujú v chorvátskej reči, pokým spoločenskovedné predmety v reči národnostnej menšiny. Výučba sa realizuje v ustanovizni, v ktorej prebieha i výučba v chorvátskom jazyku, no v osobitných oddeleniach.

Model C – podľa neho výučba prebieha v chorvátskej reči vedľa dodatočných dvoch až piatich školských hodín, určených na učenie (pestovanie) jazyka a kultúry národnostnej menšiny. Dodatočné hodiny v rozsahu dvoch až piatich školských hodín týždenne zahŕňajú výučbu jazyka a literatúry národnostnej menšiny, zempisu, dejpisu, hudobného a výtvarného umenia.

Osobitné formy výučby (letné a zimné školy, korešpondenčná a konzultačná výučba, výučba na diaľku a iné) sa organizujú predovšetkým pre žiakov, pre ktorých nejestvuje možnosť organizovania výučby podľa modelu A, B alebo C.

Ministerstvo vedy, vzdelávania a športu Chorvátskej republiky spolufinancuje organizovanie a realizáciu osobitných foriem výučby.

Učebný plán a učebné osnovy výchovy a vzdelávania v jazyku a písme národnostnej menšiny okrem všeobecnej časti majú i obsahy viazané na osobitosti národnostnej menšiny a vzťahujú sa na materinský jazyk, literatúru, dejepis, zemepis, výtvarnú a hudobnú kultúru.

Učebný plán a učebné osnovy pre riadnu výučbu podľa modelu A, B a C schvaľuje Ministerstvo vedy, vzdelávania a športu Republiky Chorvátsko podľa získanej mienky menšinových združení v súlade s článkom 6 zákona o výchove a vzdelávaní v jazyku a písme národnostných menšín.

Vo výchovno-vzdelávacej vertikále (od predškolských po vysokoškolské ustanovizne) v jazyku a písme národnostných menšín roku 2012 bolo okolo 10 000 žiakov/navštevovateľov.

Aj v roku 2012 ministerstvo zabezpečilo prostriedky na vzdelávacie programy a vyučovanie v jazyku a písme národnostných menšín.

Prostriedky určené pre národnostné menšiny podľa uvedených aktivít sú zatriedené a strovené na: programy prekladu, lektorovania, korigovania a vydávania učebníc, príručiek a kníh, programy letných a zimných škôl, korešpondenčno-konzultačné vyučovanie a vyučovanie na diaľku, osobitné programy pre Rómov, štipendiá pre stredoškolačkov a študentov, školné, programy seminárov a zdokonaľovania učiteľov, ako i pre programy predškolskej výchovy a škôlky.

Slovenská komunita v Chorvátsku nebudovala systematicky slovenské školstvo. Výnimkou sú Slováci v Iloku, ktorí si už roku 1864 založili slovenskú cirkevnú (evanjelickú) školu. Dlhoročným učiteľom bol Jozef Maliak. Štátna škola v reči slovenskej bola v Iloku otvorená roku 1922 a vyučovanie od prvej po štvrtú triedu trvalo do roku 2003. V rokoch 1930 až 1945 v slovenskej škole bolo až 120 žiakov. Boli to triedy s vyučovacím jazykom slovenským. Od školského roku 2003/2004 sa aj v Iloku a na Radoši začalo vyučovanie slovenského jazyka a kultúry, tzv. pestovanie slov. jazyka a kultúry od prvej po ôsmu triedu – model C. Slovenské deti majú v škole predmet evanjelické náboženstvo v slovenskej reči. Slováci na Radoši zo začiatku školu nemali. Deti chodili do školy v Iloku. Roku 1947 bola na Radoši otvorená škola so slovenským vyučovacím jazykom od prvej po štvrtú triedu. Vyučovalo sa v súkromnej budove. Školská budova bola otvorená roku 1954. V slovenských triedach bolo 50 žiakov a pracovali tu dvaja slovenskí učitelia, pretože existovali dve kombinované slovenské triedy. Na Radoši sú dnes iba traja žiaci. V tejto osade bola otvorená nová, moderná školská budova roku 2008. V roku 1912 si zriadili slovenskú školu v Soľanoch. V roku 1932 v tejto dedine mali jednu školskú triedu s 35 žiakmi a s jedným slovenským učiteľom. V tomto období v obci existovala aj slovenská čítareň. V roku 1939 boli slovenské deti začlenené do štátnej chorvátskej školy. Po vlasteneckej vojne

sa založila Matica slovenská v Solanoch a jej členovia si žiadali aj vyučovanie, pestovanie slovenského jazyka v škole. V školskom roku 1995/1996 bol urobený pokus obnoviť vyučovanie slovenského jazyka, ale po roku pre problém s nedostatkom slovenských učiteľov, pre nezáujem detí a rodičov sa vyučovanie zrušilo. V roku 2003 sa znovu zaviedlo pestovanie slovenského jazyka a kultúry. Dnes je v ZŠ Josipa Kozarca 18 žiakov od prvej po ôsmu triedu, ktorí sa učia slovenský jazyk.

V obciach strednej Slavónie v slovenských osadách nevznikali školy s vyučovacím jazykom slovenským. Až v tridsiatych rokoch minulého storočia s podporou Československej republiky sa v miestnych školách zakladali československé triedy. Slovenské triedy fungovali iba sporadicky.

V Jelisavci sa vyučovanie slovenského jazyka začalo roku 1936. Bola otvorená jedna slovenská trieda s 20 žiakmi. Roku 1937 mala slovenská trieda 28 žiakov. Rodičia neprejavili veľký záujem poslať slovenské deti do slovenskej triedy, a tak výučba zanikla. Učiteľ Andrej Jakuš, ktorý tu bol riaditeľom školy roku 1955, sa znovu snažil otvoriť slovenskú triedu. V roku 1955 sa slovenský jazyk opäť začal vyučovať v prvých ročníkoch. Žiaľbohu, znova došlo k prerušeniu výučby a až v školskom roku 1973/1974 sa výučba slov. jazyka začala opäť, no už iba ako pestovanie slovenského jazyka. Dnes sa v jelisavskej základnej škole učí slovenský jazyk 116 žiakov.

V Našickom Markovci sa prvé vyučovanie v slovenskom jazyku začalo v školskom roku 1935/1936. V školskom roku 1937/1938 bola v škole úradne otvorená slovenská trieda. Slovenský jazyk sa v škole vyučoval do roku 1941. Fakultatívne vyučovanie slovenčiny, tzv. pestovanie slovenského jazyka a kultúry, sa obnovilo až v školskom roku 1975/1976. V súčasnej dobe sa slovenčina vyučuje len v nižších ročníkoch – v 1. až 4. triede. Deti z Markovca od 5. po 8. triedu chodili do školy do Našíc do ZŠ Dory Pejačević a tu sa učili aj slovenský jazyk. Od roku 2004 navštevujú novú ZŠ Kráľa Zvonimira v Našiciach. Dnes v tejto škole hodiny slovenčiny navštevuje 130 žiakov.

V Lipovľanoch sa roku 1932 zaviedla doplňovacia trieda na vyučovanie slovenského a českého jazyka. Slováci dostali slovenského učiteľa až roku 1935, keď na škole vznikla československá trieda. V Lipovľanoch učiteľia a učiteľky odvodili krásnu prácu na kultúrno-osvetovom poli. Táto kultúrno-osvetová činnosť bola vtedajším režimom roku 1941 zrušená. „Československá“ škola bola zakázaná. Po 2. svetovej vojne rok 1946 bolo vyučovanie obnovené, ale roku 1957 znova zaniklo. V školskom roku 2006/2007 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Lipovľany, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk Andrej Kuric zaslali žiadosť Ministerstvu školstva, vedy

a športu Chorvátska, aby sa v Lipovľanoch znovu začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry, model C). Ministerstvo to schválilo a od októbra 2006 v Lipovľanoch v ZŠ Josipa Kozarca sa znovu vyučuje slovenský jazyk. Dnes sa v ZŠ v Lipovľanoch slovenský jazyk učí 6 žiakov.

Začiatky vyučovania slovenského jazyka ako pestovania slovenského jazyka a kultúry v Josipovci sa viažu na šk. rok 1977/1978. Dnes je tu 86 žiakov. K ZŠ v Josipovci patria aj vysunuté triedy v Jurievci, kde je 13 žiakov.

V Meďuriči nebola slovenská škola a deti od príchodu Slovákov do Meďuriča sa do roku 2006 neučili slovenský jazyk. V školskom roku 2006/2007 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Meďurič, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk zasielajú žiadosť Ministerstvu školstva, vedy a športu Chorvátska, aby sa v Meďuriči (v ZŠ v Banovej Jaruge) začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry). Ministerstvo školstva, vedy a športu to schválilo a od októbra šk. roku 2006/2007 v Banovej Jaruge (vysunutá trieda Meďurič) sa vyučuje slovenský jazyk. V školskom roku 2011/2012 sa slovenskému jazyku a kultúre priúčalo 7 žiakov. Učiteľky boli Zdenka Kyselicová a Željka Biro.

V Míľovciach slovenské deti chodili do chorvátskej školy. V roku 1934, keď bolo v Míľovciach prihlásených 350 Slovákov, si Slováci svojpomocne vybudovali školskú budovu. Vyučovanie však prebiehalo v chorvátskom jazyku. Nesplnila sa nádej Slovákov, aby sa v Míľovciach vyučovalo po slovensky.

Až roku 2004, keď si Slováci v Míľovciach založili MS, začali rozmýšľať i o slovenskom jazyku, o čítaní a písaní a vyučovaní slovenského jazyka v škole.

Abý Slováci v Míľovciach vedeli čítať po slovensky, aby vedeli čítať články v našom časopise *Prameň*, aby ich deti a aj oni vedeli trocha o Slovensku a našej národnostnej menšine, predseda Zväzu Slovákov v Chorvátsku Andrej Kuric v rokoch 2005 a 2006 vypracoval projekty pod názvom Antiasimilačný program na ÚSŽZ, ktorý Úrad schvaľuje a finančne podporuje. A tak počas zimných prázdnin a zimných mesiacov organizuje Andrej Kuric večerné školy, ktoré i vedie. Slováci v Míľovciach od tých najmladších po najstarších sa zapájali do tohto projektu a učili sa čítať, písať po slovensky, naučili sa aj niečo zo slovenských dejín a o dejinách Slovákov doma i v zahraničí. V školskom roku 2007/2008 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Míľovce, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk zaslali žiadosť Ministerstvu školstva, vedy a športu Chorvátska, aby sa v Míľovciach (v ZŠ v Novej Bukovici) začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry). Ministerstvo žiadosť schválilo a od októbra šk. r. 2007/2008 v Novej Bukovici (Míľovce) sa vyučuje slovenský jazyk. V školskom roku 2011/2012 predmet slovenský jazyk

a kultúru sa učilo 18 žiakov. Učítelia boli: v školskom roku 2007/2008 Maja Nemet, 2008/2009, 2010/2011, Eva Turza, 2011/2012 Zdenka Kyselicová a Josipa Zebič.

V Zokovom Gaji sa s antiasimilačným projektom začalo v šk. rokoch 2005/2006, 2006/2007, ktorý vypracoval a realizoval tiež predseda Zväzu Andrej Kuric. Projekt financoval ÚS ŽZ z Bratislavy. So záujemcami, obyvateľmi Zokovho Gaja, sa organizovali po večeroch kurzy slovenského jazyka, na kto-

Učítelia vyučujúci slovenský jazyk v Chorvátsku

rých sa učili čítať, písať a rozumieť po slovensky. Taktiež sa frekventanti učili spievať slovenské pesničky. Výsledkom tohto projektu bolo, že v školskom roku 2008/2009 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Zokov Gaj, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk, lokálna samospráva, zaslali žiadosť Ministerstvu školstva, vedy a športu Chorvátska, aby sa v ZŠ Zdenci začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry). Ministerstvo to schválilo a od septembra v školskom roku 2008/2009 sa v Zdenciach vyučuje slovenský jazyk. V školskom roku 2011/2012 sa slovenský jazyk a kultúru učilo 28 žiakov. Učítelia boli: v r. 2007/2008 Maja Nemet, 2008/2009, 2010/2011, Eva Turza, 2011/2012 Zdenka Kyselicová a Josipa Zebič.

V Osijeku sa od roku 1997 pod vedením Anny Žagarovej, Margity Žagarovej a Andreja Kurica organizovali kurzy slovenského jazyka pre členov Matice slovenskej a všetkých záujemcov. V školskom roku 2007/2008 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Osijek, predseda Rady pre slovenskú národnostnú menšinu v Osijeku Andrija Kristek, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk Andrej Kuric zaslali žiadosť Ministerstvu školstva, vedy a športu Chorvátska, aby sa v Osijeku v ZŠ Jagoda Truhelka, ZŠ Vladimir Becić a v ZŠ vo Višnjevci začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry, model C). Ministerstvo žiadosť schválilo a od septembra škol. roku 2007/2008 sa v Osijeku a Višnjevci vyučuje slovenský jazyk. V škol. roku 2011/2012 slovenský jazyk a kultúru sa učilo 19 žiakov. Učiteľ je Vlatko Miksád.

Aj v Jakšiči, prv, ako sa začalo s výučbou slovenského jazyka, členovia MS Jakšič, zvlášť predseda Pavo Treger, organizovali v priestoroch Matice vyučovanie slovenského jazyka. V školskom roku 2011/2012 rodičia slovenskej národnosti, Matica slovenská Jakšič, Zväz Slovákov v Chorvátsku a osvetový poradca pre slovenský jazyk Andrej Kuric zaslali žiadosť Ministerstvu školstva, vedy a športu Chorvátska, aby sa v ZŠ v Jakšiči začal vyučovať slovenský jazyk (pestovanie slovenského jazyka a kultúry, model C). Ministerstvo žiadosť schválilo a od októbra šk. r. 2011/2012 sa v Jakšiči vyučuje slovenský jazyk. Prvým učiteľom bol profesor Pavol Treger, po ňom nastúpila učiteľka Josipa Zebič z Markovca.

Kurzy slovenského jazyka organizuje aj MS Rijeka pod vedením profesorky Anny Landekovej.

Aby ste mali aký-taký obraz o vyučovaní slovenského jazyka, ktorý sa vyučuje podľa modelu C, uvádzame vám správy o žiakoch, ktorí sa učia slovenský jazyk.

Pokiaľ ide o školské roky 1991 – 2004, nemáme presné údaje, koľko žiakov sa učilo slovenský jazyk, pretože situácia bola vtedy ťažká. Bola vojna. Východná Slavónia, do ktorej patrilo aj mestečko Ilok, bola okupovaná srbským vojakmi. V tom čase sa v Iloku a na Radoši deti učili po slovensky (model A). Aj v Josipovci, Jurievci, Jelisavci, Markovci a v Našiciach sa deti učili slovenský jazyk, ale podľa modelu C čiže pestovanie slovenského jazyka a kultúry. V Iloku a na Radoši to bolo okolo 60 žiakov ročne a v Josipovci, Jurievci, Jelisavci, Markovci a Našiciach okolo 300 žiakov.

V škol. roku 2006/2007 sme mali 505 žiakov, ktorí sa učili slovenský jazyk a kultúru (model C). Vyučovanie prebiehalo v 7 školách.

V škol. roku 2007/2008 sme mali 506 žiakov, ktorí sa učili slovenský jazyk a kultúru. Vyučovanie prebiehalo na 10 školách.

V škol. roku 2008/2009 sme mali 537 žiakov v 11 školách.

V škol. roku 2009/2010 sme mali 528 žiakov v 12 školách.

V škol. roku 2010/201, model C, sme mali 525 žiakov v 13 školách.

V škol. roku 2011/2012 slovenský jazyk a literatúru, model C, navštevovalo 530 žiakov v 15 školách.

V škol. roku 2012/2013 slovenský jazyk a literatúru, model C, navštevovalo 522 žiakov v 15 školách.

Slovenskí učitelia v Chorvátsku v škol. roku 2011/2012 boli: Branka Kandžerová v Jelisavci, Anna Žagarová v Markovci a v Našiciach, Josip Kvasnovski v Josipovci a Jurievci, Mária Pejaková a Vlatko Miksád v Iloku, na Radoši. V Solanoch, v Osijeku, vo Višnjevci tiež Vlatko Miksád. Zdenka Kyselicová, Želka Biro v Banovej Jaruge (Međurič). V Lipovlanoch Ana Caderová, Zdenka Kyselicová, Josipa Zebičová v Míľovciach, v Zdenci a Jakšiči. Učitelia, ktorí pracovali v slovenských triedach, boli aj: Maja Nemet, Eva Turza, Dalia Bahran, Lýdia Simonová, Andrej Bádonský, Boženka Dasovičová. Títo osvetoví pracovníci pestovali a pestujú slovenskú reč a krásnu literatúru a vštepujú do srdca žiakom lásku k materinskej reči.

Treba zdôrazniť, že aj v škol. roku 1995/1996 MŠVaŠ za školského poradcu pre slovenský jazyk vymenovalo profesorku Margitu Žagarovú z Osijeka, ktorá pracovala do roku 1997. V školskom roku 2005/2006 po dlhšej pauze dostala naša národnostná menšina znovu školského poradcu, ktorého vymenoval minister školstva, vedy a športu Dragan Primorac. Je to profesor Andrej Kuric, ktorý radí, koordinuje a pomáha učiteľom pri práci a výučbe slovenského jazyka. Je mostom medzi učiteľmi a ministerstvom, medzi MŠVaŠ Chorvátska a MŠVaŠ Slovenska.

Žiaci majú zväčša dve hodiny jazyk a tretia hodina je pestovanie slovenskej kultúry. Musíme povedať, že sú dve školy, v ktorých je slovenský jazyk zastúpený piatimi a tromi hodinami ZŠ v Josipovci Punitovskom (5) a v Iloku (3). Pre žiakov, ktorí sa učia slovenský jazyk, organizujeme Školu v prírode na Slovensku v spolupráci s Ministerstvom školstva SR a Ministerstvom školstva, vedy a športu Chorvátskej republiky a Zväzu Slovákov. Každý rok 40 žiakov a štyria učitelia idú do školy v prírode na Slovensku.

Osobitný záujem je o žiakov stredných a vysokých škôl, u ktorých treba vzbudzovať záujem o vzdelávanie a vďaka Domu zahraničných stykov, Ministerstvu ŠVaŠ SR, Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí vzdelanie získavajú i na Slovensku. Podporu máme aj v Metodickom centre Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ktoré pomáha učiteľom v pedagogickej práci dobre organizovanými kurzami. MŠVaŠ SR poskytuje aj šti-

pendiá pre študentov – krajanov. Aj Zväz Slovákov spolu s Maticami a slovenskými spolkami odporúča študentov z našej krajiny. V súčasnosti máme na každý rok zabezpečené tri štipendiá pre našich študentov a jedno doktorandské štipendium. Predseda Zväzu Andrej Kuric napomohol, aby niekoľko študentov, ktorí nedostali štipendiá vlády SR, mohli študovať na Slovensku, tým, že im našiel zdarma ubytovanie a stravovanie (Hotelová akadémia v Nitre, pán riaditeľ Jaroslav Maček). Dodnes na Slovensku dostalo štipendium viac ako 40 študentov. Mnohí z nich pomáhajú aj v slovenských spolkoch doma, ďalší zostali na Slovensku a sú aj takí, ktorí, žiaľ, štúdium neukončili.

Čo sa týka učebníc zo slovenského jazyka a kultúry, môžeme povedať, že už od roku 1864 učitelia pre slovenské cirkevné školy zaobstarávali učebnice z Vojvodiny. Báčanský evanjelický seniorát vydával slovenské učebnice pre slovenské evanjelické školy a učitelia v Iloku ich používali vo vyučovaní. Jozef Maliak zostavil a vydal dva zošity *Rečňovanie*, ktoré sa tiež používali v slovenskej cirkevnej škole v Iloku.

Od roku 1922, keď bola otvorená štátna škola v reči slovenskej, ktorá mala predpísané učebné osnovy, slovenskí žiaci a učitelia používali učebnice a čítanky pre školy s vyučovacím jazykom slovenským z Vojvodiny, z Báčskeho Petrovca. Slovenské učebnice z Vojvodiny ilockí žiaci používali až do roku 1997. Aj pre pestovanie slovenského jazyka a kultúry od 5. po 8. triedu sa používali učebnice z Vojvodiny v školách, v ktorých sa vyučoval slovenský jazyk. Od roku 1992 žiaci a učitelia používajú knihy zo Slovenska, ktoré povolilo Ministerstvo školstva, vzdelávania a športu Chorvátskej republiky. Boli to učebnice a čítanky slovenského jazyka, ktoré používali žiaci na Slovensku v základnej škole. Nákup učebníc financovalo Ministerstvo školstva, vedy a športu Chorvátska. Od roku 2003 sa vo všetkých základných školách v Chorvátsku vyučuje slovenčina ako tzv. pestovanie slovenského jazyka a kultúry, model C, a používajú sa knihy zo Slovenska. Rodina Sukubová nám od roku 2006 – 2008 sprostredkovala zo Slovenska viac ako 5 000 kníh, za čo im zo srdca ďakujeme.

Roku 2006 poradca pre slovensky jazyk Andrej Kuric a učitelia slovenského jazyka navrhujú vypracovanie vlastných učebníc pre slovenský jazyk a kultúru, model C, za pomoci odborníkov z Vojvodiny (Zoroslav Spevák, Michal Týr). Začiatkom roku 2007 sa začalo pracovať na učebniciach 1. – 3., 4. – 6., 7. – 8. a gramatike od 5. po 8. triedu. Financovanie tohto projektu podporilo Ministerstvo školstva, vzdelávania a športu Chorvátskej republiky a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí z Bratislavy. Učebnice boli vypracované podľa plánu a programu pre slovensky jazyk a kultúru, model C. Na učebniciach ešte spolupracovali: Andrej Kuric, Josip Kvasnovski, Valentina Kuricová, Eva Tibenská, Anna Su-

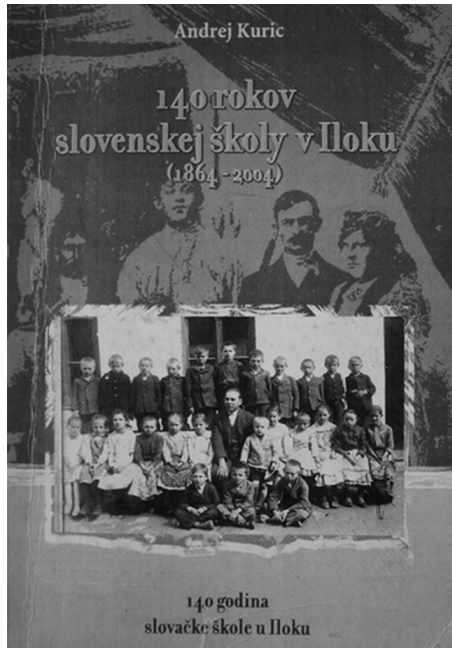

kubová. Od školského roku 2008/2009 žiaci, ktorí sa učia slovenský jazyk a kultúru, model C, od prvej po ôsmu triedu používajú tieto učebnice, ktoré schválilo MŠVaŠ Chorvátskej republiky. V roku 2010 a 2011 sa vďaka iniciatíve poradcu pre slovenský jazyk Andreja Kurica a učiteľov slovenského jazyka rozhodlo pre žiakov a pre učiteľov metodiky vytvoriť pracovné listy. Na týchto metodikách a pracovných zošitoch pracovali: Josip Kvasnovski, Andrej Kuric, Anna Sukubová a Štefánia Chovancová.

Od roku 1993 žiaci, ktorí sa učia slovenský jazyk, majú literárno-recitačnú prehliadku, ktorá má za cieľ pestovanie materinskej reči, krásu umeleckého slova a pokus o vlastný literárny prejav. Tieto literárne, recitačné prehliadky sa uskutočňujú pravidelne. Prvá bola v Markovci r. 1993, druhá r. 1994 v Jelisavci, tretia r. 1995 v Josipovci, štvrtá r. 1996 v Soľanoch, piata r. 1997 Josipovci, šiesta r. 1998 Josipovci, siedma r. 1999 Markovci, ôsma r. 2000 v Jelisavci, deviata r. 2001 v Našičiach, desiatu r. 2002 Josipovci. Roku 2003 v Iloku bola 11., dvanásť r. 2004 v Našičiach. Roku 2005 bola prehliadka v Osijeku, r. 2006 v Jelisavci, r. 2007 v Iloku, r. 2008 v Markovci, r. 2009 v Josipovci, r. 2010 v Jelisavci, r. 2011 v Soľanoch a v Iloku bola r. 2012.

Roku 2000 členovia MS Ilok navrhli, aby sa zorganizovala prehliadka dramatických krúžkov žiakov slovenských tried. Prvá prehliadka sa konala 13. mája 2000 v Iloku, druhá tiež v roku 2001 v Iloku. Pre finančné problémy a povinnosti detí a učiteľov sa rozhodli, že sa táto prehliadka spojí s literárno-recitačnou prehliadkou. Už v nasledujúcom roku v máji bola v Josipovci 10. literárno-recitačná prehliadka a prehliadka divadelných scénok *Slovenčina moja*.

Veľký význam pre slovenskú národnostnú menšinu má aj otvorenie Katedry slovistiky na Univerzite v Záhrebe. V rámci úspešne sa rozvíjajúcich hospodár-

Obálka knihy *140 rokov slovenskej školy v Iloku (1864 – 2004)* od autora Andreja Kurica

ských a kultúrnych stykov Slovenskej republiky a Chorvátskej republiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe v školskom roku 1995/1996 bol otvorený lektorát slovenského jazyka.

Úlohou lektorátu bolo predovšetkým prednášanie slovenského jazyka chorvátskym študentom – filológom. No nezostalo len pri tomto. Vďaka diplomatickej aktivite slovenského veľvyslanca v Záhrebe prof. PhDr. Matúša Kučeru, DrSc., ako aj podpore veľvyslanca Chorvátskej republiky na Slovensku prof. Dr. sci. Dura Deželića najvyššie nadriadené chorvátske školské orgány štúdiom slovakistiky schválili, a tak sa medzi vysokoškolskými študijnými odbormi, zahlasenými na školský rok 1997/1998 v dennej tlači z 26. mája 2007, nachádza aj štúdium slovenského jazyka a literatúry. V januári 1997 na Rektoráte Univerzity J. J. Strossmayera v Osijeku rektor prof. Dr. sci. Josip Planinić prijal slovenských predstaviteľov: prof. PhDr. Matúša Kučeru, DrSc., veľvyslanca SR v Záhrebe, a Josipa Kvasnovského, predsedu Matice slovenskej v Chorvátsku, na rokovanie vo veci založenia lektorátu slovenského jazyka pri Pedagogickej fakulte na Univerzite J. J. Strossmayera v Osijeku. Rokovania mali pozitívne ohlasy a už na jeseň 1998 na Pedagogickej fakulte v Osijeku bol slovenský jazyk a literatúra voliteľný predmet. V školskom roku 1997/1998 na fakulte prednášala prof. Anna Žagarová študentom slovenský jazyk a literatúru. Na prednášky slov. jazyka a literatúry chodilo každý rok viac ako 30 študentov. Od roku 2000 prednášala na Pedagogickej fakulte v Osijeku slovenský jazyk a literatúru prof. Margita Žagarová. V školskom roku 2002/2003 v Osijeku asi 90 študentov bolo poslucháčmi slovenskej literatúry a učili sa slovenský jazyk. Žiaľ, prechodom na Bolonský systém v šk. roku 2005/2006 a pre nepripravenosť profesorov slovenský jazyk ako voliteľný predmet zanikol. No predseda Zväzu Slovákov, veľvyslanec SR v Chorvátsku Ján Báňas, Andrej Kuric, Branka Baksová a Margita Žagarová odišli na Pedagogickú fakultu v Osijeku a rokovali s predstaviteľmi Dekanátu Pedagogickej fakulty o tom, aby slovenský jazyk ako voliteľný predmet bol znovu k dispozícii študentom na Pedagogickej fakulte v Osijeku. Doposiaľ sa nám to nepodarilo.

SLOVÁK RUDO FRAŇO ZO SENVÁCLAVU V MAĎARSKU – JEHO LITERÁRNO-AUTORSKÁ, PREKLADATEĽSKÁ A VYDAVATEĽSKÁ ČINNOSŤ

JOZEF SCHWARZ

Slováci sa dostávali za hranice vlasti dvojakým spôsobom. Najčastejšie opustili svoje domovy a prekročili hranice, či už s pasom, alebo bez neho. Druhý spôsob bol taký, že hranice prekročili ich príbytky a oni sa ani len z miesta nepohli. Toto je aj prípad Slovákov v dnešnom Maďarsku.

Pomerne známe sú osudy tých, ktorých putovanie smerovalo na Dolnú zem. Toto putovanie zahŕňalo osídľovanie dnes maďarského Novohradu, juhovýchodnej Pešti a Čabianskej oblasti. Pritom Slováci neprekročili hranice, pohybovali sa stále na území Uhorska. Až roku 1918 sa z nich stali zahraniční Slováci, lepšie povedané, Slováci žijúci v zahraničí. Dolnozemska slovenska komunita je predmetom pomerne slušnej pozornosti – odbornej, ako aj laickej.

Nepomerne menej je známa komunita Slovákov žijúcich v Pilíši, tesne pri slovenských hraniciach na druhej strane Dunaja pri Štúrove. Samozrejme, až na ich zviditeľnenie aférou okolo Slovenského domu v Pilíši v obci Mlynky. Pilíš je (bol) silná slovenská enkláva. Roku 1910 bolo pri sčítaní obyvateľstva, usku-točňovanom maďarizačnými vládnymi orgánmi v šiestich tunajších obciach, slovenské obyvateľstvo zastúpené najmenej 95-percentným podielom. Napriek **po-kračujúcemu** silnému maďarizačnému tlaku v medzivojnovom Maďarsku slovenskosť obcí bola stále vysoká aj po druhej svetovej vojne a pomerne početná skupina presídlila na Slovensko roku 1947. Slovenčina bola živým jazykom asi do roku 1960, keď bola preatá životodarná tepna jej výučby – vtedy sa zrušili slovenské školy. Slovenskosť sa čoraz viac stráca. A nielen to, stráca sa aj historické slovenské povedomie, silno sa rozrumujú slovenské základy dnešného Pilíša. Jednou z pilíšskych dedín je aj Senváclav (Pilisszentlászló), miesto, ktoré bude v mojom príspevku hrať dôležitú úlohu.

Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia vstupuje na scénu slovenského života Rudo Fraňo zo Senváclavu, z jednej to dožívajúcej slovenskej obce na polceste medzi Štúrovom a Budapešťou. Nechám ho predstaviť sa vlastnými

¹ *Školské roky našich predkov*, 2012. Dostupné na: <www.luno.hu/content/view/8243/56>.

slovami, ktoré napísal o sebe pred piatimi rokmi: „Narodil som sa 1. júla 1949 v slovenskej obci Senváclav v Maďarsku. Otec Rudolf Fraňo bol Slovák, mama Rozália Saifertová, pôvodom Nemka zo slovenských Mlyniiek, ich predkovia tu žili a pracovali už najmenej dvesto rokov. Oni ma vychovávali v tom duchu, že maďarčina nie je cnosť a slovenčina či nemčina nie je hriech a kresťanstvo nie je výsada: že sú to len formálnosti, ale spoluvytvárajú naše hniezdo, náš domov. Z mojej dedinky som odišiel učiť sa za murára. Potom som šiel do Senondreja (Szentendre) na gymnázium, kde som aj zmaturoval. V Budapešti som vychodil majstrovský kurz a neskôr popri zamestnaní Vysokú školu stavebnú Miklosa Ybla. Od roku 1970 robím ako súkromný stavbár a staviteľ.

V mojej rodnej obci som bol po tri volebné obdobia starostom. Keď som sa hlásil ako nezávislý kandidát viesť rodnú obec, mal som volebné heslo: Obec nie politiku, ale vodu, lekára a kňaza potrebuje. A to sa mi podarilo vykonať za dva roky. Lekára sme dostali, ale sme ho nemali kde ubytovať. Tak ako richtár som daroval pozemok, ako staviteľ som porobil plány a ako stavebný majster som s pomocou občanov vystaval veľmi pekný zdravotnícky dom. Farára nám pomohla dostať Matica slovenská: Jozef Markuš, Jozef Bobák a Vlado Repka za pomoci biskupa Rudolfa Baláža vybavili z Detvy mladého agilného kňaza Jána Buzáka, ktorý nevedel maďarsky, a tak len slovenské omše slúžil. No to sa zas Maďarom nepáčilo, takže potom o dva roky nám už radšej dala farára naša cirkev, len aby sme s ďalšími Maďarmi po maďarsky kázne počúvali. Dovtedy sa maďarskí biskupi vyhovárali, že farárov je tak málo, že na Senváclav sa už neujde. No keď sme dostali slovenského kňaza, do kostola nám pršal dážď, lebo strecha mala už viac ako sto rokov. Slovenská Matica nám kúpila drevo na nový krov. Drevo som došikoval od Myjavy, odkiaľ naši predkovia pochádzajú. Na nový krov a obnovu kostola som porobil plány, ale vybaviť povolenia od Pamiatkového úradu bolo ťažšie ako celá produktívna robota. Za čas, čo som bol richtárom, som so Senváclavčanmi viac ako dvadsaťkrát vycestoval autobusom na Slovensko, od Košíc – do Devína a od Gemera na Oravu, všetky hrady, zámky, chrámy a múzeá sme pochodili. V roku 2001 som vyjednal takú zmluvu o družobných vzťahoch, ktorá je ojedinelá medzi Slovákmi i Maďarmi. Z Maďarska obce Senváclav s prevažne Slovákmi a Tardosbanya s prevažne Maďarmi obývané a zo Slovenska Brusno – čistí Slováci a Mužla – čistí Maďari. Mal som šťastie v živote, že som mohol robiť to, čo ma zaujímalo, pričom som získal veľa životných skúseností, spoznal som v obci i mimo nej veľa ľudských osudov a poznatkov o minulosti. Preto mi nebolo ťažko napísať moju prvú knihu o histórii rodnej obce“ (Pilisszentlászló torténete. História Pilis. Rozprávanie o dejinách rodnej obce. 1. vydanie: 1999, 2. vydanie: 2005, vlastným nákladom. 234 s. Kniha ma aj rozsiahlejšie slovenské resumé.).

Potom som napísal knihu o ľudovom staviteľstve v našej obci Pilisszentlászló népi építészet. Ludové staviteľstvo v Senváclave, 2005, Redaktor: Imrich Fuhl, vlastným nákladom. 92 s.), ani to nebola ťažká vec, lebo som mal za sebou skúsenosti murárskeho učňa i majstra a potom staviteľa, ktoré som získal pri obnove našej obce i okolia. Mám za sebou i náročnejšie stavebné diela: obnovu Horného hradu, Šalamúnovej veže a Kráľovského paláca vo Vyšehrade (Visegrád). V Ostrihome som pracoval na rekonštrukcii kráľovského hradu vedľa Baziliky. V Senondrejskom skanzene som postavil viacero starých domov a mnoho iných stavieb.

Po celé toto tvorivé obdobie ma zaujímala nielen minulosť rodnej obce, ale aj národa. Napríklad o Jánošíkovi mi rozprávali otec, ako o našom slovenskom hrdinovi, na ktorého sme všetci hrdí. Keď som začal v dedine stavať krčmu, rodáci hovorili – to musí byť Jánošíkova krčma! A tak sa aj stalo! Čítal som o Jánošíkovi veľa kníh, ale najviac sa mi páčil román od Milana Ferka. Bolo pre mňa potešením preložiť ho a vydať. (Milan Ferko: Jánošík Rákóczi zászlaja alatt. Preložil a vydal Rudolf Fraňo, 2006. 386 s.) Bola to veľmi vďačná robota. Téma a práca na nej mi tak zachutila, že som napísal a vydal knihu v podobe literatúry faktu a tak predstavil Jánošíka maďarskému čitateľovi (JÁNOSÍK. Mítosz vagy valóság, 2007, vlastným nákladom. 196 s.).

Ďalej som sa venoval aj tematike nášho kraja, napísal som a vydal knihu Pilišská história s podtitulom Pochodovali na smrť. Opisujem skutočný príbeh z prechodu frontu počas druhej svetovej vojny v našej obci a vojenskú anabázu môjho otca. Táto kniha vyšla dvojjazyčne. V roku 2008 ju začali vydávať aj Ludové noviny na pokračovanie (Pilišská história 1944 – 1945. Pochodovali na smrť. Slovenské prerozprávanie príbehu z maďarčiny, júl 2007, vlastným nákladom, 118 s.). Šiestou mojou knihou je súbor veselých historiek z našej obce a okolia s názvom Humor našich predkov (Elodeink humora. Humor našich predkov. 2007, vlastným nákladom. 224 s.). Do slovenčiny Jozefom Schwarzom preložené ukážky z tejto knihy uverejnili Ludové noviny.

Po preložení a vydaní Jánošíka som sa pustil do Ferkovho románu Matúš Čák Trenčiansky. Aj k tomuto dielu a postave mám osobitný vzťah. Presne na tom mieste, kde sa pred 700 rokmi stretli vyslanec kráľa Karola Róberta – Gentilis s Matúšom Čákom, som si postavil dom. Preklad sme prezentovali aj v Trenčíne (Milan Ferko: Csák Máté. Preložil a vydal Rudolf Fraňo, 2007. 243 s.). Budeme prezentovať verejnosti aj môj preklad románu Milana Ferka Krádež svätoštesfanskej koruny. Som taký zaujatý historickými témami, že mi nebolo zatažko preložiť aj texty do knihy Slovenské dejiny v obrázkoch. (Szlovák torténetek képekben. Kniha s povolením vydavateľa neskôr vyšla.)

Naši predkovia tu na Senváclave (ale všetci zahraniční Slováci), aj keď boli len neškolení ľudia, poznali svoju históriu: Pribinu, Cyrila a Metoda, Mojmir, Rastislava, Svätopluka a boli hrdí na to, že asi o 150 rokov skôr ako Maďari Svätopluk vytvoril domovinu našim predkom. Chvála tým kňazom, čo tu slúžili a kázeň držali po slovensky, a tak aj obyčajní predkovia mali príležitosť poznať vlastnú históriu. Chvála bohu, že naša mládež ešte rozumie, zhovára sa po slovensky, ale čítať, písať už nevie. Preto by bolo chvályhodným skutkom keby Slovensko podporilo preklad a vydanie trilógie Milana Ferka o Svätoplukovi. Lebo pre Slovákov najmä v Maďarsku je Svätopluk takým istým mýtom ako pre Maďarov kráľ Štefan Svätý. Veľmi by som sa potešil práci na preklade tejto knihy...“ Toľko k téme slovami hrdinu nášho príspevku. Má však ďalšie pokračovanie.

R. Fraňo si uctil históriu v čase Matúša Čáka nielen knihou M. Ferku. Spomenuli sme, že kláštor Kékes, v ktorom sa stretli tieto historické osobnosti, stál práve v dnešnom Senváclave na Kostolnom vršku v miestach jeho domu. Možno aj v roku 1308 sa nachádzala brána do kláštora niekde tu. Od roku 2008 budí pozornosť tabuľa z čierneho mramoru, ktorá pribudla na bráničke jeho domu v Senváclave. Zlatými písmenami v maďarčine a slovenčine oznamuje pocestným, že „na tomto mieste, v kláštore paulínov, nazvanom Kekes, bola 10. novembra 1308 dosiahnutá dohoda medzi pápežským vyslancom Gentilom a Matúšom Čákom, ktorý dovtedy nebol ochotný uznať Karola Roberta za uhorského kráľa“. Osobnosť Matúša Čáka, nech je akokoľvek kontroverzná, sa priamo ponúka ako symbol spoločného života Maďarov a Slovákov pod Tatrami a pri Dunaji mnohé stáročia. Bola by to premárnená príležitosť nevyužiť okrúhle výročie od tejto udalosti na jej pripomenutie aj týmto spôsobom. Škoda, že sa nepodarilo spolupracovať na pamätnej tabuli aj s Trenčianskym samosprávnym krajom, ktorý to pôvodne prisľúbil. Preto Rudo Fraňo dal vyhotoviť tabuľu a osadiť ju na vlastné náklady. Text na tabuli sa začína nadpisom: *Porozumenie – Megértes*. Znamená názov občianskeho združenia, ktoré stojí (a padá) na dvoch osobách. Ústrednou postavou je práve Rudo Fraňo. S jeho prekladom knihy *Krádež svatoštefanskej koruny* do maďarčiny a jej prezentáciou za účasti vtedajšieho podpredsedu slovenskej vlády Dušana Čaploviča združenie oficiálne odštartovalo svoju činnosť. (Milan Ferko: *Szent István koronájának elrablása*. Preložil a vydal Rudolf Fraňo, 2008. 346 s.) Rudo Fraňo tak ukázal pozitívny príklad možnosti vzájomnej spolupráce presne v čase, keď podpredseda vlády išiel „hasiť“ oheň netolerancie starostu v Mlynkoch voči slovenským aktivitám v tejto obci. Práve Rudo Fraňo, ako aj predstaviteľ občianskeho združenia *Porozumenie*, prispel finančne i autorsky k vydaniu antológie pilířských slovenských autorov. *Pod Pilířsom – tam je náš svet*, 2008. 256 s.)

Rudova autorská, prekladateľská a vydavateľská aktivita naberá v tých rokoch na obrátkach. V tom istom roku spracoval pracovný život Senváclavčanov, *Elodeink mesterségei. Remeslá našich predkov*, 2008, vlastným nákladom. 131 s.). Do jej predslovu som okrem iného napísal: „*Život v práci, presnejšie život slovenských vrchárov v dnešnom Maďarsku v práci. Tak by mohol znieť titul knihy, ktorú držíte v rukách (...) opisuje každodenné zabezpečovanie obživy našich slovenských predkov, predovšetkým tých, ktorí žili v Piliši. (...) Po opätovnom osídlení, od začiatku 18. storočia sa s novou chuťou pustili dorábať chlieb svoj každodenný. Hlavný živel tejto obnovy Piliša sú jednoznačne Slováci. Huť, Kestúc, Čív, Santov, Mlynky, Senváclav – v týchto obciach Slováci jednoznačne dominujú. Ale ich prácu cítia aj v Ostrihome, Senondreji, Zbehoch, Čobanke a mnohých ďalších. Koncom 19. storočia sa podieľajú aj na hospodárskom rozmachu krajiny. V Budapešti zanechali mnohé stopy svojej pracovitosti. Žiaľ, v šesťdesiatych rokoch 20. storočia sa začína odlupovať slovenský náter Piliša. Ale stráca sa nielen reč, slovenské povedomie Pilišanov, mení sa aj spôsob práce a každodenného života. Zo slovenských vrchárov sa stávajú „priemerní“ (takí istí ako väčšina) obyvatelia Maďarska. Autor knihy Rudo Fraňo sa rozhodol zastaviť čas a zachytiť každodennú prácu Pilišanov – slovenských vrchárov takú, aká bola asi v polovici 20. storočia.“ V tom istom roku vydáva pokračovanie veselších životných príbehov svojich rodákov (Elodeink humora II. Humor našich predkov II., 2008, vlastným nákladom. 221 s.).*

V nasledujúcom roku pokračuje v mapovaní jednotlivých segmentov slovenského života v Piliši a vydáva knihu venovanú miestnemu školstvu. (*Elódeink oskolás évei. Školské roky našich predkov*, 2009, vlastným nákladom. 156 s.). Podľa recenzie v *Ludových novinách (bárkányi)* „... úvodná štúdia poskytuje cenné a zaujímavé poznatky o vzniku a vývoji školstva v Uhorsku, ale obsahuje veľa doteraz menej známych údajov z 18. storočia o slovenských, nemeckých a maďarských obciach Peštiansko-Pilíško-Šoltskej stolice. (...) Rudolf Fraňo veľkú pozornosť venuje napríklad školskej reforme osvietenskej panovníčky Márie Terézie, ktorá v rámci priprav školského zákona (*Ratio educationis*) dala r. 1769 vypracovať súpis škôl v celom Uhorsku. (...) V roku 1771 v pilišskom regióne sa nachádzajúce obce mali už svoje cirkevné (rímskokatolícke) školy, prevažne s jedným učiteľom a výučba v nich prebiehala v materinskom jazyku. Boli to tzv. triviálne (ľudové) školy pri fare, v ktorých sa učili žiaci čítanie, písanie, počty a, samozrejme, náboženstvo. Zo súpisu vieme, že v Senváclave v tomto čase, v r. 1771, v škole učil Ján Bazler dvoch chlapcov a jedno dievča čítať a písať v slovenskom (slavonicus) jazyku. Autor štúdie – podľa súpisu – vymenoval osady tohto regiónu, mená učiteľov, počet žiakov i vyučovací jazyk. V slovenských ob-

ciach (Senváclav, Santov, Mlynky, Kestúc) to bola slovenčina, v maďarských obciach (Szigetmonostor, Páty, Biatorbágy, Tök a iné) maďarský jazyk, v nemeckých (Hidegkút, Szentiván, Üröm, Borosjenő a ďalšie) nemčina a v obciach so zmiešaným obyvateľstvom učiteľia učili aj v dvoch alebo i v troch jazykoch. Napríklad v Senondreji to bola maďarčina, srbčina, nemčina i latinčina. R. Fraňo na príklade Senváclavu nám rukolapne dokáže, ako sa už v druhej polovici 19. storočia začal postupne vytrácať zo školy slovenský jazyk. Následkom silnej maďarizácie sa tento proces k roku 1904 dokončil. V tých rokoch v obci slúžil slovenský učiteľ Lukáš Mravík. Školská stolica ho zvolila za učiteľa r. 1900 a o dva roky neskôr miestny farár a predseda školskej stolice Gregor Maťašovský v zápisnici píše o ňom, že „v oblasti maďarizácie je jeho snaha chvályhodná“, lebo mládež na jeho žiadosť nielen v škole, ale aj v kostole spieva už len maďarské piesne. Zápisnica z roku 1904 konštatuje, že výučba všetkých predmetov vrátane náboženstva prebieha výlučne v maďarčine. (Zo zápisníc však vysvitá aj to, že školská stolica v súbehoch o miesto učiteľa až do osemdesiatych rokov 19. storočia dávala vždy prednosť učiteľom pochádzajúcim zo slovenských území Uhorska.) (...) Zvláštnu kapitolu knihy tvoria zápisnice i spomienky týkajúce sa poštátnenia cirkevnej školy v r. 1948 a znovuzavedenia výučby slovenského jazyka.⁴¹ Ako som spomenul už v úvode svojho príspevku, napriek všetkej snahe úradov slovenčina vo veľkej miere v pilíňskych obciach vytrvala až do šesťdesiatych rokov minulého storočia.

V ten rok Rudo pokračuje aj vo vydávaní svojich prekladov. Vyšla už spomínaná slovenská história v obrázkoch: *Szlovák történetek képekben* (Slovenské dejiny v obrázkoch od najstarších čias po súčasnosť, vlastným nákladom. 128 s.). V jej úvode som pripomenul, že „čítateľ si otvoril knihu, ktorá na prvý pohľad vyzerať ako detská maľovanka. (...) Napriek tomu je to kniha nielen pre deti, ale i pre dospelých a hovorí, hoci s úsmevom, o vážnych veciach. Máte pred sebou nakreslenú a napísanú sériu historických príbehov zo života ľudí, ktorí žili pri strednom Dunaji najmenej 1 500 rokov. Predovšetkým sú to historické osudy obyvateľstva, ktoré hovorilo slovensky. A keďže na tomto území nežilo len slovenské obyvateľstvo – 1 100 rokov sú tu aj Maďari, potom prišli Nemci a neskôr ďalší – je len samozrejmé, že na týchto dejinách sa podieľali spoločne. Preto je to história všetkých, čo sa tu okolo Dunaja, pod Tatrami narodili, žili a umierali. (...) Nie všetko sa stalo tak, ako je nakreslené alebo napísané, ale – mohlo sa stať! A niektoré udalosti sa vám budú vidieť iné, ako ste sa o nich učili v škole, či dočítali v knihách. To je dobre! Len takto sa dozviete, ako spoločnú históriu prežívali, chápali a ako si ju vysvetľujú Slováci. Veď ľudia aj v jednom národe či jednej obci

⁴¹ *Školské roky našich predkov*, 2012. Dostupné na: <www.luno.hu/content/view/8243/56>.

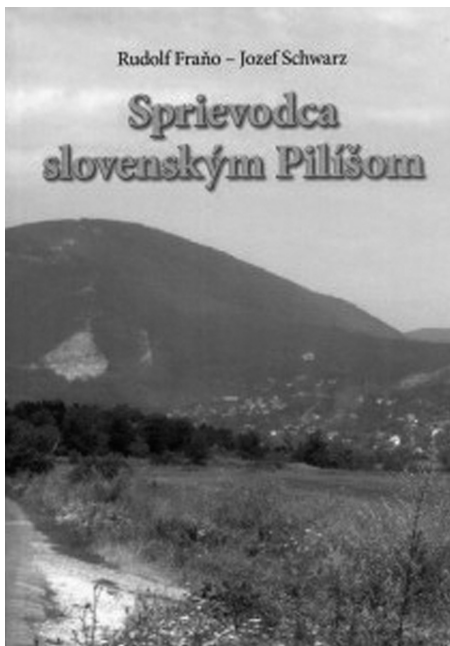

neprežívajú svoj život presne rovnako – jeden ako druhý. (...) Budeme radi, keď sa pri čítaní knihy trochu zabavíte a trochu poučíte. Ale chceme tiež, aby Slováci žijúci v Maďarsku si uvedomili, že aj oni a ich predkovia tvorili dejiny, že majú byť na čo hrdí. A chceme, aby ich spoluobčania Maďari spoznali, že aj Slováci aktívne prispeli k vytvoreniu toho, čomu hovoríme spoločná vlasť“.

Fraňov vydavateľský seriál pokračuje ďalším dielom Milana Ferka (*Királyi bosszú. Kráľovské vraždy*, 2009, vlastným nákladom. 196 s.). Aj táto kniha sa dotýka nielen našej slovensko-maďarskej spoločnej histórie, ale aj pilíšskych krajov, kde žijú Slováci. Veď práve tu, po okraji Pilíša boli sídelné tróny uhorských kráľov: v Ostrihome, Dimiši, Vyšehrade a v Budíne.

V polovici júna 2009 sa uskutocňuje v Senváclave medzinárodný národopisný výskumný tábor. Hostiteľom a aktívnym spolupracovníkom je Rudo Fraňo. Aj s jeho výdatnou pomocou výskumníci získali bohatý pramenný materiál. Ten je sprístupnený v prvej elektronickej knihe Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku pod názvom *Z výsledkov medzinárodného výskumného tábora v Senváclave*. Pri jeho spracovaní využili aj práce Ruda Fraňa, spomenuté v predchádzajúcom texte príspevku.

Koncom roka 2009 vychádza prvá časť *Sprievodcu slovenským Pilíšom*, maďarsky začiatkom roka 2010 (*Barangolás a szlovák ajkú Pilisben*, 2010, vlastným nákladom. 154 s.). V úvode okrem iného píšem: „Vážení čitatelia, predkladáme vám knihu o Pilíši. Je to kraj v severovýchodnom Zadunajsku, okrem prírodných krás a bohatých historických dejov má ešte jednu zvláštnosť. Ostatných tristo rokov výraznou skupinou obyvateľstva tu boli Slováci. Slovenské súvislosti majú tunajšie dejiny už 1 500 rokov. Práve tento slovenský pohľad je hlavným motívom napísania knihy, ktorú držíte v rukách. (...) Najviac nás však poteší, keď najmä

Obálka knihy *Sprievodca slovenským Pilíšom* od autorov Ruda Fraňa a Jozefa Schwarza

Slováci v Maďarsku si knihu prečítajú s potešením a záujmom a predovšetkým, keď v nich zdvihne zdravé národné sebavedomie.“ V roku 2010 prichádza na svet aj druhá časť s názvom: *Slovenské kotrby z Pilíša*. Tento diel prináša množstvo pilíšskych zaujímavostí zvyrazňujúcich slovenské a vzájomné slovensko-maďarské súvislosti a mnohé konkrétne osudy pilíšskych Slovákov. Samozrejme, vychádza aj samostatná maďarská mutácia (*Szlovák koponyák a Pilisböl*). Pri oboch knihách som bol spoluautorom. Na knihy prispel menšou čiastkou Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

V roku 2010 R. Fraňo vydáva svoj maďarský preklad knihy pre mládež od Jána Domastu *Veľké skúšky (Nagy tapasztalatok, 2010, vlastným nákladom. 200 s.)*. Je to príbeh z obdobia Veľkej Moravy, odohrávajúci sa práve tu, v Pilíši. V ten istý rok napísal a vydal aj ďalšiu knihu literatúry faktu v maďarčine: *Uralkodóink egy évezreden át (Vládcovia počas tisíc rokov, 2010, vlastným nákladom. 104 s.)*, v ktorej spracoval prehľad „kráľovských hláv“ v Uhorsku. V nasledujúcom roku prichádza na knižný svet maďarský preklad už piatej knihy Milana Ferka *Staré povesti slovenské (Észak-magyarországi szlovák népmondák, 2011 vlastným nákladom. 186 s.)*.

Za významný počín Ruda Fraňa považujem spracovanie a vydanie knihy: *Pilisszentlászlón születtek (Narodení v Senváclave, 2011, vlastným nákladom. 358 s.)*, v ktorej mapuje na základe matrík život Senváclavčanov od narodenia po smrť, a to od roku 1775 dodnes. Je to skutočne vynikajúca, priam archívna práca, skutočne sociografická štúdia. Prináša mnoho faktov o každodennom živote Senváclavčanov v priebehu viac ako 230 rokov.

Popri vlastnej staviteľskej, ako aj literárnej práci nezabúda ani na iné aspekty slovenskosti. V ostatných rokoch je šéfom slovenskej obecnej samosprávy, organizovaní Slováci si urobili výlet na Slovensko, pozreli si Bratislavu a vodné dielo Gabčíkovo. V lete 2011 zorganizoval na vlastné trovy Slovenský večer v Senváclave, na ktorom vystúpila ľudová hudba Nebantuj zo Slovenska a miestny spevácky ženský zbor. Rozprúdila sa dobrá zábava bez ohľadu na národnosť.

Avšak literatúra, jej písanie, prekladanie a vydávanie zostáva jeho najväčšou vášňou. Spracoval už aj svoj doterajší životopis s množstvom dokumentačného materiálu, píše ďalšie spomienkové príbehy zo života Pilíšanov, predovšetkým Slovákov. Jeho kultúrna činnosť nezostala bez odozvy ani na Slovensku. Je členom Spolku slovenských spisovateľov a Syndikátu slovenských novinárov. V každom prípade je to však človek hrdý na svoje aj slovenské korene, hrdý na svoju celoživotnú odbornú i záujmovú prácu.

Ako o ňom napísali v *Ľudových novinách*, týždenníku Slovákov v Maďarsku: „*Rudolf píše prevažne po maďarsky. Hovorí, že sa nikdy neučil slovensky písať*“

a čítať, iba hovoriť – od svojej matky. Jeh témy by však nemohli byť slovenskejšie ani vtedy, keby o nich písal vo svojej materčine. Z hľadiska jeho vydavateľských aktivít je pozoruhodný fakt, že takmer všetky svoje publikácie vydáva vo vlastnom náklade. Samozrejme, bez nároku na „autorský honorár“, ba: sám platí jazykovo-redaktora a tlačiarenské náklady. Svoje knihy nikomu nevnučuje – chce nimi postaviť pomník zašlým dobám, osobnostiam, ktoré si to zaslúžia, a Slovači. Píše dojímavu a so zápalom. Jeho pomocou môžeme nazrieť do doteraz neznámych hĺbok našich dejín. Ťažko ho niekam zaradiť, lebo jeho diela nie sú čisto literárne, ale zato sú umelecké, nie sú vyslovene či v pravom zmysle slova miestnohistorické, ale zato dostatočne historizujúce... Sú však predovšetkým zaujímavé. Nachádza také témy, o ktoré sa všetci zaujíname, ale doteraz sme o nich málo čítali, písali a vedeli. Len aby mu chuť do písania ešte dlho vydržala...“²

² PATAYOVÁ FÁBIÁNOVÁ, Eva. 2012. *Písať knihy – akoby stavať pomník Slovače a zašlým dobám*. [online]. <www.luno.hu/content/view/9682/63/>.

SLOVÁCI V ČIERNEJ HORE

MICHAL SPEVÁK

Etnická komunita Slovákov v Čiernej Hore začala byť viditeľná roku 2007, keď bola založená združujúca organizácia Čiernohorsko-slovenské priateľstvo (ČSP). Vznikla tak, že 28. júla 2007 sa skupina Slovákov a Sloveniek rozhodla založiť si organizáciu. V iniciatívnom výbore boli: Michal Spevák, Ondrej Vízi, Vesna Kyseľová Nikoličová, Andrijana Adameková Vujoševićová, profesor Veselin Pavičević, Božidar Nikolič, Gordan Karaman, Božena Karaman, Katka Milikić, Snežana Dragičević, Vladimír Čizmanský, Tatjana Urbanová Babović, Predrag Babović, Ivan Čarapić, Svetlana Marković, Tatjana Bulkić, Lale Brković, Michal Toman a Danica Spevak.

Podľa oficiálneho sčítania obyvateľstva v roku 2011 v Čiernej Hore žije 73 Slovákov, čo je pokles oproti poslednému sčítaniu o 15 osôb (v roku 2003 sa za Slovákov hlásilo 88 osôb). Najviac Slovákov žije v hlavnom meste Podgorica. Ako materinský jazyk – slovenský jazyk – na sčítaní ľudu v roku 2011 potvrdilo 53 osôb.

Mesto/Obec	2003	2011
Bar	14	8
Bijelo Polje	1	1
Budva	8	6
Danilovgrad	3	2
Kotor	6	1
Pljevlja	1	–
Tivat	16	14
Podgorica	17	25
Ulcinj	1	1
Herceg Novi	20	13
Cetinje	1	1
Nikšić	0	1

Tabuľka uvádzajúca počet Slovákov, žijúcich v jednotlivých mestách, podľa lokálnych samospráv (obcí)

Ako sme emigrovali

Slováci emigrovali do Čiernej Hory počas viacerých vln. Prví prisťahovalci boli rakúsko-uhorskí vojaci. Podľa cirkevných kníh Andrej Skladaný z Ružomberka prišiel do Boky Kotorskej v roku 1860. Aj dnes žijú jeho potomkovia v meste Kotor. Neskôr sem emigrovali Slováci z dvoch smerov: zo Slovenska a z Vojvodiny. Zo Slovenska emigrovali hlavne ženy za účelom spájania rodiny, a to ešte v časoch bývalého Československa, keď sa sťahovali do bývalej Juho-slávie. Z Vojvodiny Slováci emigrovali do Čiernej Hory za prácou, ale tiež aj s cieľom spájania rodín. V súčasnosti prevažná časť Slovákov žijúcich v Čiernej Hore sa zaoberá cestovným ruchom.

Projekty

Naša združujúca organizácia ČSP dodnes úspešne realizovala tridsať projektov. Spolupracujeme s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, lebo bez pomoci a podpory zo Slovenska by realizácia týchto projektov nebola možná. V Čiernej Hore totiž nemáme postavenie menšiny, ale iba postavenie etnickej skupiny. Podľa tunajšieho zákona menšiny sú etniká, ktorých počet musí presahovať 1 000 osôb.

Divadlo

Po prvýkrát v dejinách sme mali divadlo po slovensky v Čiernej Hore v roku 2007. Bola to hra Slavomíra Mrožeka *Emigranti*. Herci Ján Kolárik a Pavel Brezník a režisér Fedor Popov potešili obecnstvo v Kultúrnom centre Dodest v Podgorici.

Slovenské koncerty

Zároveň sme mali aj slovenský koncert veselej kapely Pavla Matúcha a priateľov v roku 2007 a v roku 2008.

Medzinárodný knižný veľtrh

V máji 2009 sme na 4. medzinárodnom knižnom veľtrhu v Podgorici mali stánok, na ktorom sme prezentovali publikáciu *Slováci v Čiernej Hore* a publikáciu pre deti *Pod so mnou farbiť*.

Folklor

Spoločne sme organizovali zájazd SKC Šafárik z Nového Sadu v roku 2008, zájazd Folklorneho súboru Krajan Vojvodina v roku 2010 a zájazd SKC Šafárik z Nového Sadu v roku 2012.

Halušky

ČSP sa zúčastnilo na Medzinárodných majstrovstvách vo varení a jedení bryndzových halušiek v Košiciach v roku 2008 a v Krompachoch v roku 2009.

Plavba – networking

Pre našich členov sme zorganizovali Plavbu Skadarským jazerom v roku 2009 a 2011. Plavba mala symbolický názov *Všetci sme na jednej lodi*. Spolok Čiernohorsko-slovenské priateľstvo svojou prácou neustále prehlbuje spoluprácu medzi národmi a medzi Slovenskom a Čiernou Horou, a aj preto plavba vyznela ako symbol existencie slovenského národa v Čiernej Hore.

Film

Dokumentárny film o plavbách členov ČSP pod názvom *Sme na jednej lodi* autora Ondreja Víziho bol slávnostne predstavený v decembri 2011.

Mikuláš v Podgorici

Na Mikuláša v roku 2011 sme deťom slovenských potomkov rozdali novo-ročné darčeky. Projekt mal veľmi pozitívnu odozvu. Rozdali sme 45 darčiekov, lebo sme balíčky darovali aj deťom iných národností. Vzhľadom na úspech projektu sa pravdepodobne bude opakovať každý rok.

Výstava fotografií

V júni a v júli 2011 sme v Bratislave v priestoroch galérie Univerzitnej knižnice na Ventúrskej ulici realizovali výstavu na Slovensku. Bola to výstava fotografií autora Ivana Petroviča pod názvom *Čierna Hora – Päť rokov nezávislosti* (2006 – 2011).

Výstava portrétov Slováci a priatelia

V decembri 2011 bola v Čiernej Hore vystavená putovná výstava *Slováci a priatelia* autora Balšu Rakočeviča. Fotograf zvečnil 25 členov nášho spolku.

Publikácie

Doteraz sme vydali štyri publikácie: *Slováci v Čiernej Hore – kto sme, čo sme a kam ideme (2008)*, *Spievajme spolu (2008)*, *Pod' so mnou farbiť (2010)*, *Prvé tri kroky (2010)*.

Webová stránka

Viac informácií o našich projektoch nájdete na www.nvocsp.org. Táto stránka je zároveň aj jediným médiom v Čiernej Hore v slovenskom jazyku. Cestou internetu sa nám hlásia noví členovia, vďaka čomu v roku 2012 máme 164 členov ČSP. V printových médiách sme veľmi dobre viditeľní – napr. <http://www.nvocsp.org/press/index.htm>.

Tiež sa o nás môžete dozvedieť z elektronických médií: <http://www.youtube.com/watch?v=ieDB1vXoCY&feature=related>; <http://www.youtube.com/watch?v=EmdxUzPL7nw&feature=relmfu>.

Kam ideme? Respektíve, čo chceme?

Slováci žijúci v Čiernej Hore zastávajú názor, že je súrne potrebné novelizovať zákon 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí. Pre Slovákov žijúcich v zahraničí je potrebná jednota, pretože podľa prognóz expertov v roku 2050 rapídne klesne počet Slovákov žijúcich mimo hraníc Slovenska. Asimilácia sa zastaviť nedá, ale dá sa spomaliť. Potrebujeme neustále prehlbovať spoluprácu so Slovenskom cez inštitúcie Slovenskej republiky, najmä s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSŽZ). Je nutné podieľať sa na vytváraní dlhodobej stratégie udržiavania politiky v prospech Slovenska a slovenského sveta.

Z ČINNOSTÍ KRAJANSKÉHO MÚZEA MATICE SLOVENSKEJ V PRIEBEHU ROKA 2012

ZUZANA PAVELCOVÁ

Ešte počas roka 2011 prešlo Krajanské múzeum Matice slovenskej zásadnými zmenami. Azda najpodstatnejším míľnikom vo vývoji KM MS bol presun Krajanského múzea do miesta sídla Matice slovenskej, do Martina. Okrem zmien v pôsobisku Krajanského múzea toto ústredné pracovisko Matice slovenskej pre styk a spoluprácu so slovenským zahraničím a slovanskými Maticami prešlo i personálnymi zmenami. Dnes má Krajanské múzeum dvoch pracovníkov, a to pána riaditeľa KM MS Mgr. Daniela Zemančíka a referentku KM MS Mgr. Zuzanu Pavelcovú. Pracovný pomer v KM MS tento rok ukončili PhDr. Stanislav Bajaník a Mgr. Viera Dendúrová-Tapalagová. Na materskej dovolenke naďalej zostala Mgr. Zdenka Boleráková, PhD.

Pre sídlo KM MS sa v Martine našlo reprezentatívne miesto – Dom J. C. Hronského, na adrese Hviezdoslavova 5, 036 01 Martin. Do Martina sa previezli aj fondy múzea, ktoré sme uložili v Dome J. C. Hronského a v Archíve MS, v II. budove Matice slovenskej.

Skôr ako prejdem k zhrnutiu toho, čo sa na pôde KM MS počas roku 2012 realizovalo, chcela by som našich krajanov, ako i prípadných bádateľov informovať o tom, čím Archív KM MS disponuje a s akými fondmi môžete u nás pracovať. Hmotné dedičstvo – fondy KM MS, sú v Martine výskumníkom kedykoľvek k dispozícii a naozaj je po čom siahnuť, je z čoho vyberať. S potešením môžeme konštatovať, že archívne materiály ostali zachované takmer vo všetkých väčších krajín nielen Európy, ale aj iných kontinentov. V archíve KM MS máme momentálne takmer 600 škatúl naplnených archívnyimi materiálmi, ktoré odrážajú dejiny nás Slovákov, žijúcich po celom svete (viď tabuľku). Fond ponúka osobné dokumenty mnohých osobností, nájdeme tu materiály k dejinám Slovákov žijúcich v zahraničí či výtlačky krajanských časopisov z celého sveta. Vo fonde sa sporadicky nájdú aj hmotné veci, ako napr. opasok J. Čajaka, agitačný gombík z obdobia pred voľbami Roosevelta, Hronského perá, medailón či trikolóru básnického výboru Č. N. S.

KM MS má k dispozícii množstvo archívneho materiálu...

Z **Argentíny** vo fonde nájdeme materiály F. Hoffmana, materiály k J. C. Hronskému (jeho život v Argentíne) a najrôznejšie materiály, týkajúce sa argentínskych Slovákov. **Austrálsky** fond ponúka archívne dokumenty k p. Vrtielkovi, k Zahraničnej Matici slovenskej, k Slovenskému klubu v Austrálii, ku klubom Slovákov v Austrálii, k stavbe Slov. domu či k III. celoaustrálskemu zjazdu Slovákov v Austrálii. Tento rok nám od neznáameho darcu do fondu pribudli najmä výstrižky z austrálskych časopisov s príspevkami p. J. Vrtielku a p. J. Kazoka, spolu s ich osobnou korešpondenciou. Niekoľko škatúl vo fonde obsahuje aj materiál k Slovákom žijúcim v **Belgicku, Brazílii a Bulharsku**. Množstvo materiálu nájdeme v archíve pri záložke **Československo**. Obsah škatúl tvoria najmä dokumenty ku krajanským vzťahom bývalého Československa so slovenským svetom. Nájdeme tu korešpondencie, príhovory, materiály zaoberajúce sa otázkou spolkov, cirkví, vystaňovalectva či zmluvy o rozličnej spolupráci.

Fond, obsahujúci dokumenty z **Francúzska**, ponúka archívnu pozostalosť G. Baláža, listiny k protifašistickému odboju vo Francúzsku a mnohé materiály k slovenskému vystaňovalectvu do Francúzska. Tento rok, vďaka pani Manákovéj, sa náš fond rozrástol o archívne dokumenty, zaoberajúce sa dejinami slovenského súboru Dolina vo Francúzsku a pozostalosťou po manželoch Tabáčikovcov, ktorí súbor Dolina dlhé roky viedli. Vo fonde sa nachádzajú fotografie, pozvánky z podujatí, korešpondencia, zborníky slov. ľud. piesní s textami, daňové listy, notesy s osobnými poznámkami či adresárom a CD s hudbou súboru.

V archíve nájdeme aj fond z **Ghany**. **Chorvátsky** fond reprezentuje najmä časopis *Nový život* a škatuľa s fondom M. Czoczekovej-Eichardtovej. Avšak najvhodnejšie chorvátsky fond dopĺňajú materiály zaradené pod bývalú **Juhosláviu**. Bádateľia, zaoberajúci sa dejinami rodu Čajakovcov, u nás nájdú ich kompletný rodinný archív, spolu s materiálom k A. M. Čajakovej či Jánovi Čajakovi ml. Sú v ňom rozličné písomnosti, list, materiál, korešpondencia, mnohé fotky, literárne pokusy, rukopisy a trojrozmerný materiál. Škatule, plné všakovakého materiálu, prislúchajú aj osobnostiam, ako napr. Samuelovi Čelovskému, manželom Lehotským, Ludovítovi Mičátekovi, Podhradskému, Jánovi Jančovicovi, Štefanovi Majerovi (Báč. Petrovec), Michalovi Benkovi, Jozefovi Maliakovi, J. Čečetkovi, Pavlovi Vrbovskému. Nájdeme tu i dokumenty k národopisnému výskumu p. Botíčkovej a p. Brtáňa. V ostatných škatuliach sú rukopisy o ľud. zvykoch, odznaky, pamätné zástavy, spisy o poľnohospodárstve v Aradáči, Banáte, spisy o stavitelstve, dokumenty o juhoslov. protifašistickom odboji, fotokópie z Petrovskej matriky od roku 1818 do roku 1861, dejiny Kovačičskej sedliackej banky, kúpnopredajné zmluvy Slovákov v Chorvátsku, výtvarné umenie z Kovačice a škatule plné materiálu o Jánovi Dendúrovi.

Kanadský fond reprezentujú archívne dokumenty rozličného charakteru, ako napr. drobná tlač, časopis *Hlas ľudu*, korešpondencie 1930 – 1949, dokumenty k divadlu Dolina, Slovak Ville, športu, umeniu, folklóru, cirkvi, politickým stranám a rozličným spolkom. Nájdem tu aj memoáre M. Kijovského a materiály k časopisu *Slovenský kanadský sokol*.

Fond s tematikou Slovákov žijúcich v **Maďarsku** je veľmi rozsiahly a názaj pestrý. Zahŕňa nielen korešpondenciu, telegramy, knihy, rozličné spisy, fotky k osobnostiam (Michal Francisci, Ján Gerči, Ján, Juraj a Ondrej Korbeľovci, Ondrej Kulík, L. J. Hrdlička, Ján Sekerka), ale i materiály k dejinám Slovákov, žijúcich v Maďarsku, ako napr. správy uhor. kráľovstva o vystaľhovalectve, dejiny osídľovania Dolnej Zeme, testamenty (Bekéš. Čaba, Sarvaš, Slovenský Komolóš), materiály k obchodu, financiám, školstvu, hospodárstvu, urbáru a antifašistickému odboju, doplnené o najrôznejšie dokumenty o aktivitách Slovákov v Maďarsku (Pamätná kniha Slovákov, Medzinárodné sympóziu emigrantov, mnohé dokumenty k prisídleniu...).

Výskum univerzity v Bremene, dokumenty k Altöttingu či výtlačky časopisu *Krajanské pozdravy* nájdem v škatuliach s názvom **Nemecko**. Tento rok sa vďaka pánovi Bujalkovi nemecký fond rozrástol najmä o takmer kompletne výtlačky časopisu *Krajanské pozdravy* od roku 1990 do roku 2010 a o výber výtlačkov z časopisov *Mladý Slovák* a *Horizont*. Niekoľko dokumentov máme aj z **Poľska, Rakúska, Ruska, Švajčiarska, Talianska a Veľkej Británie**. Početnejšie fondy nájdem pod značkou **Rumunsko**. Mnoho archívnych dokumentov zaznamenáva najmä dejiny prisídlenia Slovákov do Rumunska (Slováci v Bukovine, Nadlaccá kronika, dejiny nadlaccých Slovákov, Bukovinskí Slováci), ba nájdem tu aj dokumenty týkajúce sa rumunských Slovákov, ako napr. p. P. P. Dovala, pána L. Kissa, M. Kolimára s množstvom fotodokumentácie. **Španielsky** fond predstavuje najmä osobnú pozostalosť pána Vladimíra Horvátha a **švédsky** fond primárne ponúka materiály k p. Júliusovi Ťatelinkovi.

Posledným, veľmi početným fondom, je fond z **USA**. Tento rok sa rozrástol vďaka pánovi Janekovi z USA (korešpondencia, niečo z osobného archívu, fotokópie článkov). Stále zastúpenie v KM MS majú fondy osobností pôsobiacich v USA (viď prílohu), ale aj mnohé iné dokumenty, týkajúce sa života Slovákov v Amerike (pohľadnice, fotografie, výstrižky z časopisov, správy, ilustrácie, spomienky, rukopisy, prednášky). Najviac materiálu KM MS vlastní k Jánovi Bradáčovi, Konštantínovi Čulenovi, Milošovi Gosirovskému a J. Tieň – Zvonárovi. Takmer 30 škatúl je plných materiálu viažuceho sa k Spolkom Slovákom v USA. Veľa archívnych dokumentov tu nájdem aj k dejinám slovenského vystaľhovalectva do USA (štatistiky vystaľhovalectva, preprava emigrantov loďami, osobné

spomienky, hymna amerických Slovákov,...) a niekoľko škatúl ukrýva aj výber materiálov z Náprstkového múzea v USA.

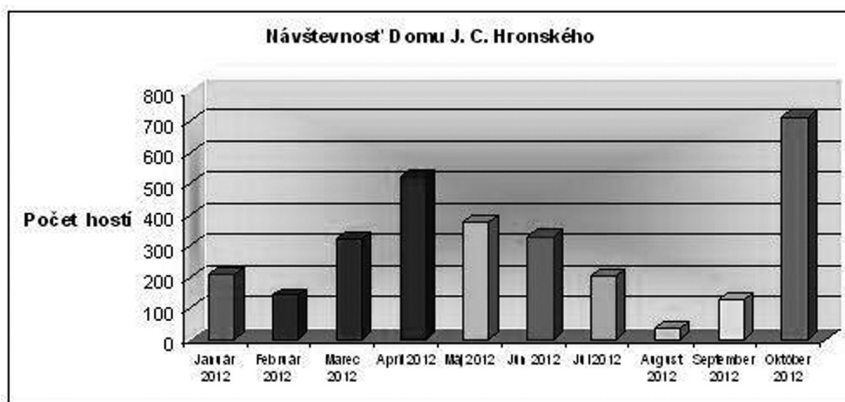
Okrem iného sú bádateľom k dispozícii archívne dokumenty, ktoré sú uložené priamo v Dome J. C. Hronského. Sú to najmä slovenské knihy a časopisy zo zahraničia (momentálne viac ako 16 970 výtlačkov). V ponuke je i audiovizuálny materiál (filmy, diapozitívy, CD, VHS, platne, magnetofónové pásky a diskety). Na vytváraní knižnice KM MS neustále pracujeme. V budúcnosti by sme chceli v Dome J. C. Hronského vytvoriť tak knižnicu, ako i malú bádateľňu pre širokú verejnosť.

Vďaka mnohým darcom – jednotlivcom či organizáciám, ale i vďaka krajan-ským redakciám celého sveta v tomto roku doposiaľ pribudlo do knižnice KM MS takmer 400 nových prírastkov (stav ku koncu októbra 2012), a to najmä časopisov, kníh, bulletinov, archívnych dokumentov a audiovizuálneho materiálu. Knižnica KM MS, ako i jej archív sa neustále rozrastá.

Počas roku 2012 nás navštívilo niekoľko bádateľov (samostatne alebo ako organizácia, napr. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov), ktorých zaujímala najmä problematika Dolnozemsých Slovákov a život Slovákov v zámorí. Po konzultáciách s bádateľmi KM MS urobilo viac ako štyridsať výpožičiek.

Popri postupnom spracovávaní fondov a práci na „knižničnej pôde“ KM MS počas roku 2012 (do konca októbra 2012) vo svojom sídle v Dome J. C. Hronského privítalo takmer 3 000 návštevníkov (presne 2 978), ktorí sa prišli pozrieť na stálu expozíciu o živote a diele J. C. Hronského (viď graf návštevnosti).

Podľa typu školy a veku návštevníkov sa našim hosťom niekoľko desiatokrát premietal film o osobnosti Hronského, odznel výklad k jeho životu a dielu, na

ktorý nadväzovala práca žiakov s pracovnými listami. Žiaci a pani učiteľky mali záujem aj o prezentácie s didaktickými úlohami k dielam Hronského pre najmladších či o prezentáciu k Hronského dielu *Jozef Mak*. Do konca októbra 2012 sa na pôde Domu Hronského usporiadali viaceré podujatia (Noc H. CH. Anderse- na, Veľkonočná kraslica, Slovesná jar, Škola tanca, Poetická jeseň, Tradičná turčianska kuchyňa), privítali sme u nás niekoľko kníh, napr. dielo *From under the American Snowdrifts* (G. M. Petrovský), *Bernolák a Päť slovenských rodov* (Tkáč) a odznali spomienkové príbehy z cyklu *Matka a syn*. Počas roka 2012 sa u nás vystriedali návštevy z USA, Kanady, Chorvátska, Srbska, Španielska, Maďarska, Nemecka, Poľska či Rumunska. Dom J. C. Hronského pravidelne na svoje stretnutia využívali národnostné menšiny (český, maďarský, bulharský spolok) a záujmové a vzdelávacie spolky (Fotoklub K. Plicku, Univerzita III. veku, paličkárky...).

Postupne sme vypracovali niekoľko databáz – databázu slovenských škôl, databázu zahraničných kontaktov, databázu kontaktov slovanských a slovenských Matíc v zahraničí, krajanských redakcií a databázu knižničných a audiovizuálnych fondov KM MS. Na všetky základné a stredné školy na Slovensku sme rozposlali pozvánku na našu expozíciu.

Najviac nás však teší, že sa nám aj osobne podarilo navštíviť našich krajanov, žijúcich v zahraničí: Rumunsko – dvakrát (vedecká konferencia, podujatie Cez Nadlak je...), Chorvátsko – dvakrát (II. ročník Dní slovenskej kultúry – Rijeka, 20. výročie Zväzu Slovákov v Chorvátsku – Našice) a Poľsko, vďaka čomu sa ľahšie dajú prekonzultovať aktuálne problémy a nadviazať mnohé dôležité kontakty. Na Slovensku sme sa zúčastnili tiež na viacerých podujatiach, ako napr. výstave insitného maliara z Vojvodiny Michala Geržu, odhalení sochy J. C. Hronského v Kremnici, na III. evanjelických dňoch v Lučenci, kde sme zabezpečili výstavu, medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave a iných, najmä matičných podujatí (Národné matičné slávnosti, odhalenie busty A. Bernoláka, krsty kníh, výstavy...).

Pamätné medaily sme počas roka udelili niekoľkokrát. Zlatú medailu – Cenu MS od nás dostal Zväz Slovákov v Chorvátsku pri príležitosti osláv 20. výročia svojho vzniku. V spolupráci pri organizácii festivalu ochotníckych divadiel A. Jurkovičovej v Novom Meste nad Váhom dostal zlatú medailu MS najlepší súbor zo zahraničia. V spolupráci so spolkom Francúzsko-slovenského priateľstva (p. Manáková) sme udelili pamätné medaily folklórnemu festivalu v Detve a v Hrušove, Jaroslavovi Ševčíkovi in memoriam a folklórnej skupine Hrušov.

Príspevky a články z našej „dielne“ vyšli v časopisoch *Kanadský Slovák* (Kanada), *Život* (Poľsko) a v magazíne *Slovensko*. Aj tento rok KM MS pripravilo ročenku *Slováci v zahraničí 29*.

Počas roku 2012 sme najintenzívnejšie spolupracovali s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Ministerstvom kultúry SR a s Metodickým centrom pre Slovákov žijúcich v zahraničí Univerzity Mateja Bela. Matice slovenské v zahraničí, slovenské spolky a združenia sme vyzvali k spolupráci a žiadali sme našich krajanov o spísanie problémov, s ktorými by sme im my, ako KM MS a MS, mohli pomôcť. Osobne sme sa stretli so zástupcami Slovákov žijúcich v Poľsku, Nemecku, Rumunsku, Srbsku, Maďarsku a Chorvátsku.

V čase usporiadania jubilejného ročníka Scénickej žatvy sme privítali divadelný súbor Kis zo srbského Kysáča. Knižné dary sme zabezpečili pre deti z Rumunsku a Chorvátska. Zároveň opäť spolupracujeme na súťaži *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko...* Rok 2012 ubehol naozaj rýchlo...

A ako je to dnes? V týchto momentoch najintenzívnejšie pracujeme na príprave Medzinárodnej vedeckej konferencie, na ktorú ste srdečne pozvaní i vy. Veríme, že v roku 2013 sa nás priateľov – krajanov, na pôde MS, stretne čo najviac. V prípravách je aj II. kongres slovenských Matíc, oslavy 150. výročia založenia MS a 150. výročia príchodu Konštantína a Metoda na naše územie.

Áno, plány sú naozaj smelé... Dúfame však, že aj za vašej pomoci sa nám ich podarí naplniť a o rok, presne na tomto mieste, v ročenke *Slováci v zahraničí 30*, budeme môcť s potešením konštatovať, že naplánované udalosti sa nám podarilo splniť nad naše očakávania. Veď práca pretkaná odhodlaním, usilovnosťou a osobným presvedčením nie je nikdy zbytočná... A najmä keď sa v nej snúbi spolupráca.

Archívny fond KM MS		
Krajina	Názov (pozn.)	Počet škatúl
Argentína	1. Hoffman, Ferdinand	1
	2. Hronský, Jozef Cíger	1
	3. Všeobecné	5
		7
Austrália	1. Vrtielka, J.	5
	2. ZMS	6
	3. Slovenský klub	3
	4. Všeobecné	4
		18
Belgicko		2

Brazília		1
Bulharsko		1
Československo	1. Akvizície/Prírastky	5
	2. Československý svet (Časopis 1954 – 1981)	8
	3. Československo (Krajanské vzťahy)	14
	4. Matičné čítanie	2
	5. Slováci v Čechách (MO MS v Čechách)	1
	6. Vystáhovalectvo (Konferencia)	2
		32
Francúzsko		11
Ghana		1
Chorvátsko		2
Bývalá Juholávia (Chorvátsko, Vojvodina)	1. Archív časopisu (<i>Náš život, Nový život</i>)	13
	2. Czoczeková-Eicharová	2
	3. Čajakovci (rodinný archív)	32
	4. Čajaková, A. M.	8
	5. Čajak, Ján ml.	5
	6. Celovský Samuel	1
	7. Jančovic, Ján	1
	8. Lehotský, Lehotská	2
	9. Majera, Štefan	1
	10. Maliak, Jozef	2
	11. Mičátek, Ludovít	5
	12. Podhradský	4
	13. Vrbovský, Pavel	9

	14. Akvizície/Prírastky	6
	15. Národnopisný výskum – Botíková, Brtáň	3
	16. Dendúr, J.	5
	17. Všeobecné	15
		114
Južná Amerika	Vystahovalectvo	1
Kanada	Slováci v Kanade	15
Maďarsko	1. Francisci, Michal	3
	2. Gerči, Ján	6
	3. Hrdlička, Ludovít Jaroslav	9
	4. Korbel'ovci, Ján, Juraj, Ondrej	1
	5. Kulík, Ondrej	27
	6. Sekerka, Ján	1
	7. Venerčan, Ján	1
	8. Akvizície/Prírastky	5
	9. Magyar országos veléltár	10
	10. Miestne dejiny – Dolná zem, Servaš, Bekéšska Čaba	13
	11. Všeobecné – národnopisný materiál (Slovenský Komolóš, Békešska Čaba, Sarvaš)	10
	12. Presídlenie	12
	13. Slováci v Maďarsku	2
		100
Nemecko	1. Altötting	2

	2. Výskum univerzity Bremen	1
	3. Všeobecné	2
		5
Poľsko		2
Rakúsko		1
Rumunsko	1. Doval, Peter Pavol	8
	2. Kiss, Ladislav	2
	3. Kolimár, L.	5
	4. Akvizície/Prírastky	2
	5. Slováci v Rumunsku (Výstava)	7
	6. Všeobecné (národno- pisný materiál, vystáho- valectvo)	9
		33
Rusko		1
Španielsko	1. Horváth Vladimír	1
Švajčiarsko		1
Švédsko		6
	Ďatelinka Júlis	2
Taliansko		1
Uruguaj		2
USA	1. Banič, Štefan	1
	2. Baranovič, Štefan	4
	3. Bálent, Theodor	2
	4. Benka, Martin	1
	5. Boor, Ladislav a Ele- na	1
	6. Bradáč, Ján	30
	7. Čulen, Konštantín (SÚ Cl.)	25

	8. Fašiang, Karel	1
	9. Gessay, Ignác	3
	10. Gosirovský, Miloš (výskum)	18
	11. Hančín, Krampl, Fabiánek, Barboriak	2
	12. Hrušovský, Franti- šek (SÚ CI)	6
	13. Chlumecký, Ladi- slav	3
	14. Jesenský, V.	3
	15. Koenig, Š. S.	1
	16. Pöstény, Ján	3
	17. Šprinc, Mikuláš	5
	18. Tibenský, Ján	1
	19. Trusík, Ludovít	2
	20. Veselá, Matilda	1
	21. Zeman, Ján	1
	22. Zvonár, Tieň, J.	27
	23. Akvizície/Prírastky	13
	24. Drobné tlače	15
	25. Osobnosti	2
	26. SNA ČÚZ kópie (ČS, ústav. Zahr.)	1
	27. Spolky Slovákov v USA (Slovenská liga, Slovenský katolícky sokol)	23
	28. SÚ Cleveland	6
	29. Všeobecné	14
	30. Výber z Náprstkové- ho múzea (kópie)	5

	31. Vystáhovalectvo	3
		223
Veľká Británia		1
Výstavy, aktivity KM MS (1993 – 1994)	1. Výstava Slováci vo svete	1
	2. Aktivity KM MS (1993 – 1994)	1
		2
Nezaradené		10
SPOLU		596

* * *

Krajanské múzeum MS vyslovuje poďakovanie všetkým autorom príspevkov, vďaka ktorým vyšiel ďalší ročník vedeckého zborníka *Slováci v zahraničí*.

SUMMARY

The 29th scientific yearbook *Slováci v zahraničí* (“Slovaks Abroad”) is dedicated to the 1150th anniversary of the arrival of Cyril and Methodius in the territory of the today’s Slovakia and the 150th anniversary of establishing Matica Slovenská (MS). In the editorial, the director of Matica Slovenská Compatriots’ Museum (MS CM), **Daniel Zemančík**, offers readers of the yearbook a summary of Matica Slovenská’s history. The author of the contribution also informs about the activities scheduled by MS and MS CM for the year 2013.

Stanislav Bajaník’s contribution opens the chapter Štúdie (“Studies”). The author brings a study describing various efforts, activities and struggles of Slovaks for their identity and rights in the territories occupied by Hungarians during 1939–1945. In the article we can find a detailed description of historical events that reflect the endeavours of Slovaks to preserve their identity, mainly in the territory of Hungary. The contribution by **Ondrej Druga** clarifies the life of the personage Janko Bulík, a founder of Matica Slovenská in Yugoslavia, sportsman, solicitor and politician. The contribution offers insight into his way of thinking and depicts his journey through life, both private and working. The contribution by **Genovéva Grácová** deals with the personality of Jozef Varínsky. The study informs that this poet, editor and journalist emigrated in 1945 to settle down permanently in South America. There he not only creatively worked but also took part in the activities of Slovak Cultural Association in Argentina. **Ján Jančovic**’s contribution is a probe into the history of education in the small Hungarian town Csanádalberti (Alberti) where Slovaks have lived since 1711. In the paper, the author writes about the emergence of Slovak education, its functioning in the course of the whole century, brings a list of teachers and renders a profile of the teacher Juraj Jančovic. In his study, **Luboš Kačírek** deals with members of the Diet of Hungary from Liptov, namely Peter Matušek and Jozef Kajuch. The author captures their political efforts during their careers as politicians in the second half of the 18th century. Both of the members of parliament worked in the benefit of national movement. The contribution by **Peter Maruniak** headed *Dr. Ján Mikula a jeho kniha*

Života cesta trnistá (“Dr. Ján Mikula and His Book *Života cesta trnistá*”) brings reflection of Dr. Ján Mikula’s life with the assistance of Mikula’s own book titled *Života cesta trnistá* (“A Difficult Path through Life”). In the book, Dr. Ján Mikula, solicitor, entrepreneur and emigrant, depicts the story of his own hard life and the reasons that made him to emigrate as well as his life in emigration. The chapter *Štúdie* of the yearbook comes to a close with the contribution by **Milica Majeriková-Molitoris**. The contribution maps primarily the endeavours focused on the assistance of the Slovak emigrants living in the USA in dividing the territory of Slovakia after the First World War. It deals with the endeavours of American Slovaks who struggled for the retention of the northern territories of Spiš and Orava within the borders of Slovakia. After the annexation of the territories to Poland, they mounted resistance in Slovak villages and fought for the return of the Slovak territories even in government circles. The contribution also informs of establishing and activities of the Standing Committee for the Whole of Slovakia that tried hard to win our villages back.

The chapter *Materiály* (“Materials”) incorporates the contribution by **Claude Baláž**. The author fathoms not only the history of Slovak immigration and emigration but also the history of monuments to emigration and immigration around the globe. He describes the attempts to build a Slovak emigration monument in Bratislava. The contribution presents the chronological sequence of designs and efforts made to achieve its erection. In the addendum of the contribution, the author offers a project design of the monument that was submitted to several ministries but was rejected later on. The first contribution by **Ján Jančovic**, in the chapter *Materiály*, deals with the documents issued by the yeoman **Marián Selecký** in the Hungarian village Alberti inhabited by Slovaks. Jančovic brings two translations of the orders by the yeoman Selecký that were translated from Biblical Czech into Slovak. The first material concerns a ban on smoking in Alberti and the subject matter of the other one is a ban on drinking alcohol for persons of higher social status in order to maintain the gravity of their offices. In the following contribution, the author brings a transcription of a document that speaks about populating the Hungarian Alberti by Slovaks. The chapter *Materials* ends with the **Peter Maruniak’s** contribution that concentrates on Alfonz **Čavoja**, a Tuka’s private secretary. The contribution brings **Čavoja’s** observations from government circles aimed primarily at the personality of Tuka.

The contributions falling under the chapter *Výročia a jubileá* (“Anniversaries and Jubilees”) also includes the contribution by **Genovéva Grácová**, dedicated to the 90th anniversary of the birth of Mons. Fuga, a founder of Matica Slovenská Abroad in Argentina, its third chairman and head of spiritual life of Slovaks

in South America. The author concerns herself with his occupational life from early age up to his death. The **Katarína Melegová-Melichová's** contribution is devoted to the 80th anniversary of Matica Slovenská in Serbia. It provides information about the Matica's establishment, operations, events, current activities and situation. The contribution by **Viera Tapalagová-Dendúrová** deals with the 80th anniversary of Matica Slovenská in Yugoslavia as well. It is focused mainly on the activities of Matica movement that Vojvodina Slovaks pinned their hopes on, but also on the contribution of Matica Slovenská and Matica Slovenská Compatriots' Museum to more intensive cooperation and help to the Slovaks living in Vojvodina.

The final chapter consists of the contributions coming under *Správy a recenzie* ("Reports and Reviews"). The **Genovéva Grácová's** contribution deals with the works in which Agneša Gundová-Jergová, broadcaster and writer, devotes herself to Koloman Sokol. The contribution's author presents information about the life of Agneša as well as about her working activities with the focus on her prosaic works. **Dušan Klimo** treats the current concept of national policies towards Slovaks living abroad. He evaluates the actual state of the concept, comments on it and outlines proposals based on the list of basic demands from Slovaks abroad. He considers the demands suitable for solving the "gaps" in the current concept. The contribution by **Andrej Kuric** informs of Slovak education development and its current situation in Croatia. He brings relevant information on the models of providing instruction in Slovak, numbers of pupils learning Slovak language and current reforms, issues, proposals and solutions of the problems related to teaching Slovak in Croatia. The contribution by **Jaroslav Jerry Krupa** brings information about *Slovenská záhrada* (Slovak Garden), a boarding house in Florida, where mostly Slovaks are accommodated. He describes the history of *Záhrada*, its start-up, development and the current situation, not only regarding the facilities of the boarding house but also the representation of Slovak population accommodated there. **Jozef Schwarz** deals with the personality of Rudo Fraňo, a Slovak from Pilisszentlászló (Senváclav), Hungary, who carried on the activities of author, translator and publisher. His works are focused mainly on the history and life of the Slovaks in the Pilis Mountains, Hungary, where Fraňo's native village Senváclav is situated. The contribution lists the publications authored by Fraňo, his translations and reviews of his existing works. All of that is complemented with an appraisal of his works, emphasising the benefit for Slovaks. The **Michal Spevák's** contribution provides information about Slovaks living in Montenegro. It deals mainly with the activities of the organisation Montenegrin-Slovak Friendship and its cultural life oriented especially on Slovak folklore. The yearbook ends

with the contribution by **Zuzana Pavelcová**. The author of the contribution discusses the activities of MS Compatriots' Museum in 2012, informs about the MS CM's activities (relations with compatriots, events, exhibition, the library of MS CM, activities of MS CM) as well as of the archival collections held by MS CM.

Zuzana Pavelcová

OBSAH

EDITORIÁL

Daniel Zemančík: Matica ako pokračovateľka odkazu
sv. Cyrila a Metoda 5

ŠTÚDIE

Stanislav Bajaník (Slovensko): K zápasom Slovákov o svoju identitu
na okupovanom území a tzv. Dolnej zemi 1939 – 1945 10

Ondrej Druga (Slovensko): Dr. Janko Bulík, antifašista a vedúca osobnosť
juhoslovanských Slovákov v 30. rokoch 20. storočia 28

Genová Grácová (Slovensko): Jozef Varínsky a slovenský kultúrny
spolok v Argentíne 55

Ján Jančovic (Slovensko): Prvých sto rokov školstva v Alberti 60

Luboš Kačírek (Slovensko): Poslanci uhorského snemu z Liptova
Peter Matuška a Jozef Kajuch 72

Peter Maruniak (Slovensko): Dr. Ján Mikula a jeho kniha
Života cesta trnistá 84

Milica Majeriková-Molitoris (Poľsko): Americkí Slováci v boji
za národné práva Slovákov na severnom Spiši
a hornej Orave 96

MATERIÁLY

Claude Baláž (Slovensko): Pamätník slovenského
vystáhovalectva 106

Ján Jančovic (Slovensko): Paberky z tristoročnej histórie
v Alberti 126

Ján Jančovic (Slovensko): Zem pre potomkov 129

<i>Peter Maruniak</i> (Slovensko): Alfonz Čavoja – osobný tajomník V. Tuku	133
---	-----

VÝROČIA A JUBILEÁ

<i>Genovéna Grácová</i> (Slovensko): Mons. František J. Fuga.....	140
<i>Katarína Melegová-Melichová</i> (Srbsko): Matica – pevná postać našej slovenskosti.....	145
<i>Viera Tapalagová-Dendúrová</i> (Slovensko): K matičnej ekumenickej spolupráci	150

SPRÁVY A RECENZIE

<i>Genovéna Grácová</i> (Slovensko): Agneša Gundová-Jergová a Koloman Sokol v jej dielach	160
<i>Dušan Klimo</i> (Nemecko): K potrebe aktualizácie koncepcie štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015	166
<i>Jerry Jaroslav Krupa</i> (Florida, USA): Slovenská záhrada, Winter park, Florida.....	170
<i>Andrej Kuric</i> (Chorvátsko): Slovenské školstvo v Chorvátsku	173
<i>Jozef Schwarz</i> (Slovensko): Slovák Rudo Fraňo zo Senváclavu v Maďarsku – jeho literárno-autorská, prekladateľská a vydavateľská činnosť	183
<i>Michal Spevák</i> (Čierna Hora): Slováci v Čiernej Hore.....	192
<i>Zuzana Pavelcová</i> (Slovensko): Z činností Krajanského múzea Matice slovenskej v priebehu roka 2012	197
SUMMARY	208

